

37. Országos Tudományos Diákköri Konferencia
Társadalomtudományi Szekció

Magyar ferences misszió az Egyesült Államokban

A Kapisztrán Szent János kusstódia története 1922 – 1993

Jelszó: BTA728

Lezárva: 2024.04.09.

TARTALOM

BEVEZETÉS	4
1. A magyarok kivándorlása az Egyesült Államokba a XX.sz. első évtizedeiben	7
1.1. A magyarországi bevándorlók összetétele a XIX. sz. végén és a XX.sz. elején	7
1.2. A magyar bevándorlók területi megoszlása az északi és keleti területeken	8
1.3. A magyar ferences missziók helyszínei	9
1.4. Egyházi közösségek, felekezeti megoszlás a XX.sz-i magyar bevándorlóknál	12
1.5. Önszegélyező egyletek	13
2. A magyar kapisztránus ferencesek letelepedése	13
2.1. A Leó-féle „reformok” hatása	13
2.2. A misszió kezdete, a komisszariátus megalapítása	15
2.3. Az egyesített magyar ferences kusstódia létrehozására tett kísérletek	17
2.3.1. 1930. július 29. Welland, Kanada, Magyarok Nagyasszonya Egyházközség	17
2.3.2. 1961. augusztus 29. DeWitt, Michigan, Portiuncula in the Pines.....	18
2.3.3. 1979. szeptember 18-19. DeWitt, Michigan, Portiuncula in the Pines ...	21
3. A Kapisztrán Szent János kusstódia terjeszkedése	23
3.1. Alpha (NJ) Szűz Mária római katolikus templom.....	23
3.2. Carteret (NJ), Szent Erzsébet Egyházközség, Metuchen Egyházmegye.....	23
3.3. Roebling (NJ) Nagyboldogasszony Egyházközség, Trenton egyházmegye..	24
3.4. Newark (NJ), Nagyboldogasszony Magyar egyházközség.....	25
3.5. Milwaukee (WI), Szent Imre egyházközség.....	25
3.6. Flint (MI), Szent József magyar egyházközség.....	25
3.7. Burton (MI), Blessed Sacrament Parish.....	26
3.8. Trenton (NJ), Szent István Magyar egyházközség.....	26
3.9. Winnipeg, Canada, Manitoba Pádai Szent Antal egyházközség	27
3.10. Detroit (MI), Szent Kereszt Magyar egyházközség.....	27
3.11. Szent László templom, New Brunswick, New Jersey (1923-tól)....	28

4. DeWitt , Michigan – Lelkigyakorlatos ház és rendház (1954 – 1988)	30
4.1.A lelkigyakorlatos ház alapítása	30
4.2. Lelkigyakorlatok alakulása 1955 – 1979-ig	32
4.3. A lelkigyakorlatos ház bővítése	36
4.4. Az adósságok törlesztése, a lelkigyakorlatos élet fellendítése	37
4.5. A lelkigyakorlatos ház és rendház értékesítése.....	38
4.6. St. Francis Retreat Center	38
5. ÖSSZEGZÉS	41
<i>Bibliográfia</i>	42

Bevezetés

A magyarországi ferencesek XIX - XX. századi történetének kutatása során és a hét ferences vértanú életét vizsgálva is láthatóvá vált, hogy a misszió, a missziós küldetés, mely már Assisi Szent Ferenc *Meg nem erősített regulájában* is megjelent, központi szerepet játszott a magyar ferencesek életében. A XIII. Leó pápa által kiadott *Felicitate quadam* kezdetű apostoli konstitúció által elindított ferences átalakulás, melyet a magyarok lakta területeken „reformnak” neveztek, egy ún. reformnemzedéket nevelt fel, akik visszatérve Szent Ferenc lelkiségéhez és regulájának eredeti értelmezéséhez a ferences lelkiséget és karizmát olyan magas fokon tudták megélni, amely többeknél vértanúsághoz vezetett. Körösty Krisztof (1938-40 New York), P. Károlyi Bernát (kínai misszió), P. Kiss Szaléz (1934 – 42. New Brunswick) és Hajnal Zénó (Mariánus rendtartomány tagja, 1934-35. Roebing), a hét ferences vértanú közül a reformnemzedék tagjaiként mindannyian teljesítettek missziós szolgálatot akár az Egyesült Államokban, akár Kínában, és bár dolgozatomban nem célok vértanúságuk körülményeinek vizsgálata, mindenképpen fontosnak tartottam megemlíteni azt a téma közelebbi megismeréséhez. Az észak-amerikai mellett a korszak talán még jelentősebb magyar ferences törekvése, a kínai misszió feldolgozása már megtörtént, ezért erre dolgozatomban nem térek ki. A misszió gondolata egyidős a renddel, erre vonatkozóan Szent Ferenc *Meg nem erősített regulájának* XVI. fejezetében iránymutatást is találunk, melyet az 1223-ban III. Honoriusz pápa által jóváhagyott *Megerősített regula* III. fejezetében kiegészít:

„Ezért azok a testvérek, akik isteni sugallatra a szaracénok vagy más hitetlenek közé akarnak menni, csak miniszterük és szolgájuk engedélyével menjenek. A miniszter pedig adjon nekik engedélyt és ne ellenkezzen velük, ha alkalmasnak látja őket a küldetésre.”¹

„...amikor a világban járnak, ne veszekedjenek, se szóharcot ne folytassanak, se másokat meg ne ítéljenek, hanem legyenek szelídek, békességszeretők és szerények, kedvesek és alázatosak, s tisztelettel szóljanak mindenkihez, ahogyan illik.”²

A misszió és a vértanúság Szent Ferenc életében, saját sorsában is megjelenik, gondoljunk béke-útjára az egyiptomi Melek al-Kamil szultánhoz³ vagy társaira a muszlimok térítésére küldött marokkói ferences vértanúkra (1220)⁴.

¹ Ferences Források Magyarul 3.: *Assisi Szent Ferenc írásai*, Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2018, 115.

² Uo.: 136.

³ Csik Tamás: 143.

P. Schrotty Pál⁵ ferences missziókrók írt tanulmányában sok neves misszionárius mellett megemlíti Kolombusz tanácsadóját P. Juan Pérez ferences testvért, majd a Florenzban 1493-ban megtartott rendi zsinat utáni fanatikus missziós lelkesedéről szól, amelynek hatására több száz ferences testvér indult el szerte a világon evangelizációra. V. Károly az 1526-ban 120 ferences, 70 dominikánus és 10 hieronimistát⁶ küldött Amerikába. Megjegyezném, hogy a ferencesek jelenléte inkább a közép- és dél amerikai missziókban volt számottevő, de az író véleménye szerint északon is mindig elsőként hirdették az Evangéliumot. Kaliforniát helyezi első helyre és Ferences országgént nevezi. Schrotty szerint a XVIII-XIX. században fellépő szabadságharcos kormányok miatt megcsappant számuk, de visszatérve a francia testvérek Kanadában, az észak-amerikai Jézus Szíve rendtartomány szerzetesei pedig Wisconsin és Michigan államban vettek át főként indián missziókat.⁷

A ferences rend 700 éves jubileuma idején született tanulmány ezen kívül említi a „Krisztushívő világ” missziós lelkesedését, amely a protestáns hívek tevékenységét is magában foglalja. A katolikus világban kiemeli XI. Piusz pápa világmissziós programját. Tanulmánya végén áttekintést ad az 1925-ös ferences missziók területi és létszámbeli összetételéről. Ebben a Rend miniszter generálisának joghatósága alá tartozó misszióknál említi a wisconsini és michigani indián missziót, amelyben egy zárda és 4 rezidencia található, 18 pap, 8 laikus testvér, 26 ferences nővér és 47 világi testvér közreműködött összesen 18 templomban vagy kápolnában, amely 4500 katolikus érintett. Az Egyesült Államokba kivándoroltak lelkipásztori missziójának adatai szerint pedig 66 olasz, 86 lengyel, 35 szlovén, 6 magyar, 2 portugál, tehát összesen 195 atya foglalkozott az emigrációban lévők pasztorációjával.⁸

P. Füzér Julián OFM *A magyar ferencesek amerikai történetéről* szóló írása bevezetőjében az amerikai misszió kezdetekor a „magyar emigránsok szeretetét” állítja középpontba, mely szerinte „romantika volt elindulásában és valójában az is maradt elejétől egészen a mai napig”. Ezeken a gondolatokon és az érzelmi dimenziókon túl lépve azonban érdemes megvizsgálnunk az 1920-as években Észak-Amerikába indított magyar ferences missziók történelmi, gazdasági körülményeit, okait, előtérbe helyezve azokat a pasztorációs tevékenységeket, amelyek a megnövekedett számú magyar katolikus hívők lelki szükségletei

⁴ Nagymányoki Gilbert Péter: 10.

⁵ Schrotty Pál 1940-1946-ig rendfőnöke volt a Kapisztrán Szent János Provinciának Magyarországon.

⁶ Szent Jeromos követői, akik Szent Ágoston reguláját követték.

⁷ Schrotty Pál: 20-24.

⁸ Uo.: 41.

kielégítésére irányultak. Érinteném a felekezeti megosztottság mibenlétét, az egyes főként keresztény felekezetek egymásra gyakorolt hatását a század elején.

Az Amerikai Egyesült Államokba és Kanadában folytatott missziós tevékenység leírásában a Kapisztrán Szent János Kustódiára koncentrálok, csak részlegesen érintem az erdélyi Szent István missziót, majd kustódiát, és a Szűz Máriáról Nevezett Rendtartomány ferences missziójának (mariánus) történetét. A három magyar provincia három alkalommal tett kísérletet közös komisszariátus, illetve provincia létrehozására (1930., 1961. és 1979.)⁹, de e kísérletek eredménytelenek maradtak, így az észak-amerikai kontinensen a magyar ferencesek nem tudták olyan mértékben érvényesíteni befolyásukat, beteljesíteni hivatásukat, amilyen mértékben az ott élő katolikus magyarság azt igényelte volna és olyan veszteségeket szenvedtek mind anyagi, mind lelki értelemben, amely végül a Kapisztrán és ezzel párhuzamosan az erdélyi Szent István kustódia 1992-1993-as felszámolásához vezetett.

A Kapisztrán Szent János amerikai ferences kustódia 1922-től 1993-ig terjedő több, mint 70 éves időszakának teljes részletességgel történő bemutatása terjedelmi okokból meghaladná a dolgozat kereteit, ezért a rendtörténeti vonatkozásokon kívül egy helyszínt szeretnék részletesebben kiemelni, nevezetesen a DeWitt-i (Michigan) Lelkigyakorlatos házat és rendházat (*Portiuncula in the Pines Retreat House and Friary* 1954 - 1988), melyet P. Füzér Julián a ferencesek büszkeségének tekintett és amely szerinte „Szent Ferenc magyar virágoskertje lett Amerikában”. Megemlíteném, hogy szintén központi szerepet játszott a misszió életében a Szent István egyházközség (New York), a Szent László templom New Brunswickban, mint a XX. század első éveiben kivándorló magyarság gyűjtőhelyei, valamint a *Holy Assumption Church and School* Roeblingben (New Jersey), amely később a komisszariátus (kustódia) központja lett. E három helyszín részletesebb ismertetésére sem vállalkozom jelen dolgozatomban.

Kutatásom alapját a 2022. októberében elhunyt P. Csorba Domonkos¹⁰ ferences atya által hátrahagyott, a ferences levéltár dokumentumai között található, a kustódia történetét, mint hangsúlyozza „csak előkészítő munkaként” 1986-ig összefoglaló kézírata képezi, amelyben forrásainak tekinti P. Medveczky Medárd, P. Király Kelemen, P. Füzér Julián írásait, leveleit. A levéltári anyagban felhasználtam továbbá Füzér Julián rendtörténeti írásait, hivatalos

⁹ A Kapisztrán Szent János Ferences Rendtartomány 2006-ban összeolvadt a Szűz Máriáról Nevezett Ferences Rendtartománnyal és megalakult a Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány.

¹⁰ Csorba Domonkos OFM (1933 – 2022) 1979 – 1988-ig volt a Kapisztrán Szent János Kustódia komisszáriusa.

levelezéseket, magánleveleket, személyi anyagokat, jegyzőkönyveket, valamint egyéb írásos gyűjteményeket, korabeli újságcikkeket stb. Szekunder forrásként első sorban ferences szerzők műveiből merítettem, illetve emigráció kutatási területen nagy segítséget nyújtott Dudás Róbert Gyula az USA-ban és Kanadában szolgálatot teljesítő magyar katolikus papok életrajzi adatokat tartalmazó névtára is, valamint Miklósházy Attila SJ püspök művei. A magyar emigráció történeti és szociológiai megközelítéséhez többek között Puskás Julianna és Várdy Béla műveit használtam fel.

1. A magyarok kivándorlása az Egyesült Államokba a XX. sz. első évtizedeiben, a missziós lendület¹¹

A rendtörténeti ismertetés után szeretnék rátérni a XX. század eleji észak-amerikai magyar kivándorlók helyzetének társadalmi aspektusaira, illetve a bevándorlók által alapított keresztény felekezetek egymásra gyakorolt hatásának bemutatására Puskás Julianna és Várdy Béla műveinek felhasználásával. A katolikus magyarság mellett a protestáns felekezetek helyzetét is fontosnak tartom megemlíteni, ugyanis a XX. század eleji emigrációs hullámok fő hajtóereje és a magyarság identitása megőrzésében, a magyarságtudat erősödésében a protestáns hívek aktivitásának nagy szerepe volt.

1.1. A magyarországi bevándorlók összetétele a XIX. század végén és a XX. sz. elején

Puskás Julianna¹² a tömeges kivándorlás kezdetét 1880-ra teszi, melynek elemzését európai kikötők, magyarországi adatok és az USA Bevándorlási Hivatala adatainak összevetésével végzi. A gazdasági jellegű kivándorlás esetében a visszavándorlás jelensége figyelhető meg, mely szerint a magyarországi adatok alapján 1899-ben a kezdeti 14,4%-ról 1908-ban 96,3 %-ra emelkedett, majd 1913-ban 21,9%-ra csökkent az óhazába visszavándoroltak száma.¹³ Az USA bevándorlási adatai szerint a magyarországi kivándorlók 35-40%-a tért vissza 1908-1913-ig terjedő időszakban hazájába.

Érdemes az Osztrák-Magyar Monarchia területéről a nemzetiségi megoszlás szerinti adatokat is figyelembe venni, ugyanis legfőképp az I. világháború és a Trianon után az óhazában is jelenlévő, de az emigrációban is felélénkülő nemzetiségi ellentétek nagyban befolyásolták az egyházközségek és ezzel a papság életének alakulását is. 1899-1913-ig a nemzetiségi

¹¹ Ez a fejezet részben megegyezik a szerző „Magyar ferences misszió az Egyesült Államokban, A Kapisztrán Szent János kusstódia története 1922 – 1993” címen megvédett diplomamunkájának I. fejezetével.

¹² Puskás Julianna: 63.

¹³ Uo.: 69.

megoszlás szerint a lengyelek 18,7, a szlovákok 15,4, a magyarok 14,2, a horvát-szlovének 14 a németek pedig 11,4%-ban vándoroltak ki. Számottevő még a cseh-morva, zsidó, rutén, de elenyésző a bosnyák, román, olasz kivándorlók aránya. Csak Magyarországról a szlovákok és magyarok 26%-os és a horvát-szlovén, valamint németek 15-16%-os aránya jellemző.

A magyarországi kivándorlók foglalkozásbeli megoszlásában az 1905 és 1913 közötti időszakban 52-55%-ban a mezőgazdasági segédszemélyzet dominált, majd 11%-ban az önálló őstermelők, iparos segédszemélyzet és napszámosok aránya jellemző. Az magyarság körében az agráriumból érkezők aránya a legnagyobb, akik munkavállalás szempontjából képzettség hiányában az ipari és bányavidéken tudtak munkát vállalni és ez életmódjukat, vallási életüket is meghatározta.

A gazdasági fejlődés 1920-21-es lassulása miatt a szakképzetlen munkaerőre már nem volt szükség, illetve az USA Európa hitelezője lett, tehát inkább a tőke kiáramlása vált megfigyelhetővé. Az USA emigrációs politikája megváltozott, az 1924-es *Immigration Restriction Act* (bevándorlást korlátozó törvény) lehetett a fő oka a továbbra is agrártársadalomként működő magyarországi kivándorlás csökkenésének, ahol a „push” tényezők, mint munkanélküliség és túlnépesedés működtek, de a kivándorlás előtt az USA elzárkózott. Újabb célországként Kanada, Dél-Amerika és Ausztrália lett, de 1930-ban már Kanada is lezárta a határokat a bevándorlók előtt.¹⁴

1.2. A magyar bevándorlók területi megoszlása az északi és keleti területeken

Puskás Julianna adatai szerint a magyarországi bevándorlók 80%-a 1888-1913 között négy államban telepedett le: Pennsylvania, New York, Ohio, New Jersey (kb. 332.000 fő). Ezen kívül Illinois (18 ezer), Michigan (9 ezer), Indiana (10 ezer), Wisconsin (4.600), Missouri (3.000), Minnesota (1000), California (500), illetve a többi államokba elszórtan 31 ezer fő.¹⁵

A pennsylvaniai kőszénbányák a Monarchiából sok szlávot, lengyelt és magyart alkalmaztak. 1910-ben 123 ezer bevándorlóból 42 ezer magyar anyanyelvű volt. McKeesportban, Bellevue-ben és Homesteadenben a Carnegie-féle vas- és acélgyárban dolgoztak. Pittsburgben nagyrészt szlovák bevándorlók éltek, a magyarok Hazlewoodban laktak, de találhatunk még magyarokat Betlehemben és Johnstown-ban is. 1920-ban Pennsylvania államban a legtöbb magyar Philadelphiában élt, kb. 8.000 fő, akiknek fele bevándorló volt. New York állam a bevándorlók második nagy központja lett (1890-ben 15.600, 1910-ben 97.000, 1920-ban

¹⁴ Puskás Julianna: 171.

¹⁵ Uo.: 187.

46.000 fő). A magyar negyed New York Cityben a Houston és a 14. utca környékén volt, a 2nd Avenue-t „gulyás avenue”- nek nevezték. 1922-ben pl. Ohio államban lakott a legtöbb magyar anyanyelvű lakos, számuk megközelítette a százezret. Clevelanban a vasgyárakban rengeteg magyar dolgozott, magyar negyed is alakult ki ott. Youngstown, szintén vas és acéltermelő központként szívta fel a magyar munkaerőt. New Jersey egy területileg kisebb, de iparilag fejlett államként vonzotta hazánk fiait, Peth Amboy volt a legnépesebb település. Trentonban 1920-ban élt a legtöbb magyar, New Brunswickban pedig a bőr, szivar, gumi, gomb, papírgyár és a Johnson and Johnson szívta fel többek között a női munkaerőt is. Woodbridge, Alpha, Carterec, majd Michiganben Detroit ipari negyedei is sokakat foglalkoztattak. Flintbe 1910 környékén települtek be, ahol a Chevrolet és a Buick gyár adott nekik munkát.

1.3. Amagyar ferences missziók helyszínei

Az előzőekben említett területi eloszlás a magyar missziós célállomások nagy részét is lefedte a vizsgált időszakban. A fejezetben röviden szeretném felsorolni a teljesség igénye nélkül a három közösség által vezetett plébániákat, illetve egyéb intézményeket, összevetve a Puskás Julianna által adott adatokkal:

Kapisztrán Szent János kuszódia missziós területei:

1. New York, New York, Szent István egyházközség – 1922-től
2. New Brunswick, New Jersey, Szent László egyházközség – 1923-tól
3. Alpha, New Jersey, Szűz Mária templom – 1931-től
4. Carteret, New Jersey, Szent Erzsébet Magyar Egyházközség – 1937 – től,
5. Roebling, New Jersey, *Holy Assumption Church and School* – 1925 – től,
6. Newark, New Jersey, Nagyboldogasszony Magyar Egyházközség – 1944 – től,
7. Milwaukee, Wisconsin, Szent Imre egyházközség – 1944 – től,
8. Winnipeg, Kanada, Páduai Szent Antal Magyar Egyházközség – 1950 – től,
9. DeWitt, Michigan – *Portiuncula in the Pines Retreat House and Friary* - 1954-től
10. Burton, Michigan, Blessed Sacrament Parish, 1974-től,
11. Flint, Michigan, Szent József Magyar Egyházközség – 1947 – től
12. Detroit, Michigan, Szent Kereszt Magyar Egyházközség – 1974-től
13. Trenton, New Jersey, Szent István magyar egyházközség 1984-től
14. Szent Bonaventura Egyetemen, Olean, New York - P. Dám Ince, P. Kilián Csaba és P. Gaál Gedeon

Szűz Máriáról elnevezett Rendtartomány misszionáriusainak szolgálati helyei^{16 17}

1. New York és Buffalo 1847-től
2. South River New Jersey, 1927-től
3. Welland, Ontario, Magyarok Nagyasszonya egyházközség, 1928- tól
4. Roebling, New Jersey – 1934 Hajnal Zénó
5. Pittsburg, PA
6. Milwaukee, WI
7. New Brunswick, New Jersey
8. Orleans, MS, *St Joseph College*
9. Hamilton, Ontario, Kanada
10. Montreal, Kanada

Az erdélyi Szent István kusstódia missziói^{18 19}

1. Barberton, Szentháromság egyházközség, Ohio – Bíró Lőrinc 1924-től,
2. Fairfield, Szent Imre egyházközség, Connecticut – Bíró Benedek 1932-től,
3. Youngstown, Szent István egyházközség, Ohio - Bíró Lőrinc 1931-től,
4. Youngstown, Magyarok Nagyasszonya egyházközség, Ohio – Kukla Tarzicius 1948-tól,
5. Farell, Szent Háromság egyházközség, Pennsylvania – András Jeromos 1935-től,
6. Portage, Keresztelő Szent János egyházközség, Pennsylvania – Bonis Arkangyal 1930-tól,
7. Windber, Szűz Mária egyházközség, Pennsylvania, Kugler Gottfried 1956-tól,
8. Youngstown, Szomorúak Vigasztalója kegykápolna és az Alverna anyaház.
9. Detroit, Szent Kereszt templom – 1994-től, a kusstódia megszűnése után.

¹⁶ Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak – Amerikában*, 1825 – 2019,
270. Mogorósi (Hermann) Árkád 1878-1935 között Orleans-ban, majd a Wooster Universityre Ohióban,
329. Rogovszky Horonát OFM 1917-1921-ig szolgált South Riverben, NJ
382. Tomsa Balázs Ambrus OFM 1926-1938-ig misszionárius. Létrehozta a magyar és szláv komisszariátust,
vizitátorként szolgált és a szíu indiánok között is élt.
438. Bakos János Ágoston OFM 1931-1936-ig volt misszionárius az Egyesült Államokban és Kanadában, 1934-
ben Trentonban ideiglenes adminisztrátor.
448. Burka János Kelemen OFM 1928 – 1931 Welland, ON
471. Hédly Ferenc Jeromos OFM 1927-1934 USA, Kanada, sírja Trenton, NJ-ben található.
137. Hajnal Zénó OFM 1934-1935 Roebling, NJ
160. Horváth Olivér OFM 1930-1940. USA, Kanada, New Brunswick segédlelkész 1940-től
184. Karsay Ferenc Vilmos OFM 1929-1930-ig misszionárius az USA-ban

¹⁷ Miklósházy Attila SJ: 150 – 152.

¹⁸ P Pap Leonárd – P. Mészáros György: 10-21.

¹⁹ Szent István kusstódia előjáróinak névsora: Bíró Benedek (1948-1952), Kovács Atanáz (1952), Kafka Szergiusz (1952-1955), Takács Gábor (1955-1961), Deésy Ipoly (1961-1964), Dengl Miklós (1964-1976), Szócs Dénes (1976-1982), Mészáros György (1982-1988), Németh Róbert (1988-1992). A kusstódia 1992.december 31-vel megszűnt. Összesen 30-an szolgáltak a misszióban, amelyből négyen a Szűz Mária rendtartományból jöttek át, ketten az Irgalmasok rendjéből, egy fő a mexikói rendtartományból és négyen pedig amerikai, illetve kanadai születésűekként szolgáltak. ld. P Pap Leonárd – P. Mészáros György: 32-33.

Az alábbi térképen kékkel a Kapisztrán Szent János kuszódia, lilával az erdélyi Szent István kuszódia, bordóval pedig a Mariánus misszió által vezetett vagy épített plébániák, intézmények láthatók. Két felsőoktatási intézményt is feltüntettem, amelyek szintén fontos szerepet játszottak a magyar ferences missziók életében (Szent Bonaventura Egyetemen, Olean, NY és *St Joseph College* Orleans, MS).

A térképen látható, hogy a három misszió elhelyezkedése és a Puskás Julianna által a XX. század elején kivándorolt magyarság letelepedési helyei nagyrészt fedték egymást. A Pennsylvania, New York, Ohio, New Jersey, Michigan, Wisconsin államokban missziót teljesítő magyar ferencesek a Nagy-Tavak és Kanada déli részére, valamint a keleti part sűrűn lakott, főként ipari és bányászati területeire koncentráálódtak. Az Illinois, Indiana, Missouri, Minnesota és Kalifornia államokban jelenlétük nem volt jellemző.²⁰

1.4. Egyházi közösségek, felekezeti megoszlás a XX. századi magyar bevándorlónál

Az 1905 – 1913-ig terjedő időszakban az Osztrák-Magyar Monarchiából Horvátországgal együtt emigráltak felekezeti megoszlására is a római katolikusok több, mint 50%-os aránya jellemző. A görögkatolikusok 12-16, a reformátusok 7-8, az ágostai hitvallású evangélikusok 8-9, a görögkeleti 14-15, az unitárius 0,3, az izraelita 2,9 és az egyéb vallásúak pedig 0,1 %-os arányban fordultak elő az említett időszakban. A magyar lakosság főként az agráriumból emigrált, így a falusi élethez szokott honfitársak, akiknél a társadalmi élet központja a templom és a plébánia volt, igyekeztek azt új hazájukban is megvalósítani.²¹ Az 1910-es években az amerikai források szerint 30-60% volt a római katolikusok, 25% a reformátusok és 5-6% volt az izraelita és egyéb bevándorlók aránya. A katolikus közösségeket az 1890-es évektől már megelőzték a protestáns missziók, akik megpróbálták egyházi közösségeket létrehozni. Mivel azonban ebben az időszakban a gazdasági bevándorlás érvényesült és az emigránsok nem terveztek hosszú távra, az egyházadót nem itt, hanem otthon fizették be, így a helyi felekezetek megélhetése akadozott. A nemzetiségi alapokon szerveződő egyházközségek a későbbiekben azonban elszívták azokat az akár katolikus bevándorlókat is, akik az adott településen nem tudtak katolikus misére járni. A Trianon utáni nemzetiségi ellentétek a bevándorlók között is kiéleződtek, melyre példa a pittsburgi magyar és szlovák közösség szétválása a Magyarországról 1891-ben érkező új lelkész megérkezésével. Mount Carmelben (PA) pedig a szlovákul nem tudó szintén új lelkész miatt történt a szétválás, a szlovák hívek tiltakozása miatt.

A római katolikusoknál az egyházi hierarchia miatt az önálló egyházközségek létrehozása bonyolultabb volt, a nemzetiségi ellentéteket pedig a főként ír püspökökből álló vezetés nem értette. Az amerikai klérus célja az asszimiláció volt, és a közösségek anyanyelvű papok iránti igényét csak jóval később tudták megérteni. Olyan esetek miatt, mint pl. a Hazleton-i (PA), ahol bár megegyezés született a nagymisék szlovák, a kismisék magyar nyelvű celebrálásáról, végül mégis botrány robbant ki a Szent Imre egylet záróavatásán, ahol a pap szlovák nyelven áldotta meg a zászlót, így az egyházközséget külön kellett választani.²² A görögkatolikus felekezeteknél pedig az amerikai papok tiltakozása az un. „nős papok” ellen fokozta a feszültségeket. Az amerikai lakosság nem értette a nemzetiségi ellentéteket és nem is szívesen

²¹ Puskás Julianna: 250.

²² Uo.: 255.

fogadta be a Monarchiából bevándoroltakat. Az amerikai akció pedig 1903-tól a bevándorlók integrálását tűzte ki célul.

A római katolikus egyháznál a két kontinens közötti egyházi struktúra különbsége is fokozta az ellentéteket. Míg Európában az állam és egyház szoros kapcsolatban álltak egymással, tehát az anyagi biztonságot az állam szavatolta, addig az USA-ban a gyülekezet finanszírozta a templomépítést, a papok és lelkészek megélhetését, az egyes beruházásokat. A papok és lelkészek tehát függtek a gyülekezettől, amely társadalmi szinten is egy szorosabb, egyenrangúbb kapcsolatot generált. Ez a függés azonban a másik oldalról is működött, hiszen az új környezetben a mindennapi életben való eligazodásban a tanult, nyelvet beszélő papok és lelkészek tudták segíteni a bevándorlókat.

Az anyaországokban ez a társadalmi távolság nagyobb volt, a hierarchia szilárdabb, így több pap és lelkész, akik az új körülményeket nem voltak képesek elviselni, a lehető leghamarabb igyekeztek visszatérni az anyaországba.

1.5. Önsegélyező egyletek

A gazdasági bevándorlás időszaka alatt a bevándorló magyarok is különböző önsegélyező egyleteke tömörültek. Az észak-keleti ipari területeken a 6 napos munkahét és a napi 12 órás munkaidő olyan mértékben igénybe vette őket, hogy az ipari balesetek sokszor halállal végződtek. Semmilyen szakszervezeti vagy szociális háló nem védte őket, ezért sorra alakultak meg az ún. testvérsegítő (fraternális) egyesületek, hogy betegségek, rokkantság és halál esetén támogatást nyújtsanak a munkásoknak. Általában regionális, majd nemzetiségi, illetve vallási alapon képződtek, mint pl. a *William Penn Association* vagy az Amerikai Magyar Református Egyesület, de említhetjük még a New York-i „Magyar Segítő Egyletet”, a Clevelandi Német-Magyar Segélyegyletet vagy a New York-i Első Magyar Betegápoló Egyletet az 1800-as évek végéről.²³

2. A magyar kapisztránus ferencesek letelepedése²⁴

2.1. A Leó-féle „reformok” hatása

Az 1897. október 4-én XIII. Leó pápa által kiadott *Felicitate quadam* kezdetű apostoli konstitúció uniós, illetve reformtörekvéseinek bevezetése a magyar ferenceseknél is nehézségekbe ütköztek, de Európa szerte a ferences provinciákban is ellentéteket szültek. A Monarchia utódállamaiban „reformként” nevezett változások érintették mind az öt ferences

²³ Várdy Béla: 258 -265.

²⁴ Ez a fejezet részben megegyezik a szerző „Magyar ferences misszió az Egyesült Államokban, A Kapisztrán Szent János kusstódia története 1922 – 1993” címen megvédett diplomamunkájának II. fejezetével.

provinciát, amelyek közül a reformok elutasítása két provincia megszűnéséhez és javaik felosztásához vezetett.²⁵ A reformok bevezetése hosszú távon a jozefinizmus által átalakult, elvilágiasodott és üldöztetett szerzetesség regulához való visszatérésének, hivatása tisztázásának és identitása helyreállításának mindenképpen hasznos eszköze lett. Olyan hagyományokhoz tértek vissza, mint a szerzetesi zsolozsma közösségi végzése, elmélkedési időpontok kijelölése, önálló pénzhasználat megszüntetése, klauzúra visszaállítása a kolostorokban, világiakkal való kapcsolatok korlátozása, felszámolása, a növendékképzés megújítása és nem utolsósorban a rendi öltözet feketéről barna színűre visszaváltoztatása. Kialakultak a templomok sajátosságai, többek között az egésznapos gyóntatás, az Eucharisztia különös tisztelete, a népi vallásosság előmozdítása, ferences harmadrend és más vallásos társulatok alapítása, támogatása. Az 1900-ban újjáalakult Kapisztrán Szent János Rendtartományban a reformok véghezvitele P. Tamás Alajos nevéhez fűződik, aki 1896-ban, 38 évesen lett a rendtartomány provinciálisa és aki már hivatala első évében P. Aloysius Lauer miniszter generális munkáját segítette definitor generálisként a ferences rend átszervezésében. Tamás Alajost még kilenc alkalommal választották rendfőnökké²⁶, így római tapasztalatait kamatoztatva közel tíz évi munka után sikerült véghez vinnie a reformokat, mely munka szinte a semmibe veszett, ugyanis a történelmi események (Trianon, Tanácsköztársaság alatti kommunista uralom) újabb átszervezésekre készítették a ferenceseket. A tartományok átszervezése mellett a novíciátusok fejlesztésére fordította figyelmét (Pécsi Collegium Seraficum), bízván az új generáció reformok melletti elköteleződésében és mihamarabbi véghezvitelében.²⁷ Az átszervezésekben pl. Máriaradna helyett Gyöngyös lett a Kapisztrán Provincia központja, a Collegium Seraphicum Pécsre került szintén Máriaradnáról, majd a 30-as években Jászberénybe, a novíciátus pedig Egerbe, majd Szécsénybe.²⁸

Orosz Lóránt ferences atya tanulmányában részletesen beszámol a reformok következményeiről, mely szerint a reformok bevezetése magyar területeken komoly nehézségekbe ütközött. 1889 és 1903 között pl. a ferences rend létszáma 20%-kal nőtt, míg a magyar területeken 30%-kal csökkent. David Fleming angliai delegátus generális látogatása után, aki Aloysius Lauer halála után folytatta az átszervezést (1901-1903), az öt provinciából

²⁵ <https://lexikon.katolikus.hu/L/ladislait%C3%A1k.html> és <https://lexikon.katolikus.hu/S/szalvatori%C3%A1nus%20ferences%20rendtartom%C3%A1ny.html> letöltve 2024.03.31.

²⁶ A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány név- és címtára, *Schematismus almae provinciae Sancti Joannis a Capistrano ordinis fratrum minorum in Hungaria*, (1994). Budapest: Kapisztrán Szent János Ferences Rendtartomány.

²⁷ Varga Kamill OFM: 18-19.

²⁸ Fr. Kálmán Peregrin (szerk.): 13-17.

(mariánus, szalvatoriánus, ladiszlaita, stefanita és kapisztránus) összesen 78 ferences pap kérte szekularizációját. Az uniót el nem fogadók részére új konventeket jelöltek ki a szerzeteseknek, viszont az új Általános Konstitúciókban előírt, a szerzetesi élet restaurációját megcélzó intézkedések miatt többen a világi papságba való átlépést választották. Problémát jelentett számukra a ferences szegénységhez való visszatérés, az önálló pénzhasználat megszüntetése, a barna habitus visszahozása a világi papsághoz hasonló fekete színű helyett, illetve pl. a noviciátusok módszeres leépítése miatt sok növendéknek fogalma sem volt arról, hogy mi az az elmélkedés.²⁹

Tóth Krisztina a háborúban tábori papként szolgáló, több nyelven beszélő fiatal szerzeteseket is említi, akik a háború után már nem szerették volna folytatni szerzetesi életüket, ezért P. Tamás Alajostól kérelmezték a világi papsághoz való átmenetelhez az engedélyt.³⁰

2.2 A misszió kezdete, a komisszariátus megalapítása

A misszió alapítását a század elején kivándorolt és letelepedett magyar katolikusok mellett, a háborút követő magyar kivándorlók tömegeinek pasztorálása, valamint a Kapisztrán Szent János Provincia katasztrofális anyagi helyzete is szükségessé tette. Az 1922-es káptalani jegyzőkönyv alapján láthatjuk, hogy P. Péri Bonaventurát (1887–1934) már közvetlenül a háború vége után misszió alapítását kérte, de a káptalan ismét a szegedi rendház főnökévé nevezték ki.³¹ P. Medveczky Medárd (1890–1966) a Provincia paphiányára hivatkozva kifejezetten ellenezte a missziós tevékenységet, így a fiatalok nevelésének finanszírozását a jobb körülmények között rendházak támogatásával, nem pedig a missziós területekről befolyó adományokból képzelte el.³²

P. Bonaventura végül rev. Kovács Kálmán³³ McKeesport-i (PA) plébános meghívására utazott az Egyesült Államokba, ahol rövidesen a New York-i Szent István Egyházközségbe Dr. Kemenes István plébános helyére került. Patrik J. Hayes érsek kérte Bonaventurát állandó szolgálatra P. Alajos provinciálistól.³⁴ A feladat elvégzésére társakat kapott Bonaventura P.

²⁹ Orosz András Lóránt OFM: 364 – 374.

³⁰ Tóth Krisztina: 198.

³¹ Magyar Ferences Levéltár, II.fond Kapisztrán Provincia iratai: 1922.július – Káptalani jegyzőkönyv.

³² Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Tamás Alajos körlevele a testvérekhez az 1922-es provinciai káptalan határozatairól

³³ Dudás Róbert Gyula: 215.

³⁴ A Kapisztrán Szent János Rendtartomány provinciálisai 1900-tól1994-ig: 1900 Tamás Alajos, 1912 Ungvári Antal, 1915 Tamás Alajos, 1925 Ungvári Antal, 1928 Oslay Oswald, 1931 Tamás Alajos, 1932 Ungvári Antal, 1934 Hermann Hermenegild, 1940 Schrotty Pál, 1946 Luptovics Kolos, 1958 Váradi Béla, 1970 Balázs Sebestyén, 1979 Pintér Ernő, 1994 Várnai Jakab.

Kalmár Özséb és P. Szabó Brúnó személyében. Munkájuk eredményeként Thomas Walsh trentoni püspök is meghívta a ferenceseket egyházmegyéjébe, New Brunswickba a Szent László Egyházközségbe, melynek Kalmár Özséb 1923. júniusától plébánosa lett. Mindkét egyházközség élete fellendült a ferencesek tevékenysége alatt. Füzér Julián mindkét szerzetest a rendi reform „zsengéinek” nevezte, Harkay Róbert pedig az egyházközségek megújítójának tartotta őket. A családok létszáma meghaladta a négyezret, New York-i 82. utcában épülő új templom, iskola, kultúrterem és rendház összköltsége pedig a félmillió dollárt.³⁵

A misszió létszáma hamarosan 7 főre emelkedett és megindult New Yorkban az új templom építése, New Brunswickban az iskola fejlesztése, Roeblingben P. Barnabás, Woodbridge-en P. Hugolin plébánosi működése.

Az 1928. július 24-29. között Gyöngyösön tartott káptalan elfogadta a Komisszariátus létesítését az Egyesült Államokban, melynek első komisszáriusa Péri Bonaventura lett. A komisszariátus tagjai tehát: Péri Bonaventura, Kalmár Özséb, Szabó Brúnó, Blihar Barnabás, Feisz Hugolin, Jászay Benvenut, Lombos László.³⁶ Az 1928-as Tabulában nem szerepel Kalmár Özséb neve, mivel márciusban visszatért a Provinciába és Gyöngyösre ment kispapokat tanítani.³⁷

Az 1929-es tőzsdekrach és az azt követő gazdasági és pénzügyi válság miatt azonban többek között a templomépítési projekt New Yorkban is összeomlott, 1934-ben a Rendtartomány kénytelen volt leállíttatni. 1935-ben átadta az egyházközséget a *Holy Name* amerikai ferences provinciának, amely befogadta azt adósságaival együtt, így itt továbbra is tarthattak magyar nyelvű miséket és egészen 2008-ig magyar lelkész is szolgált a templomban.

1935-ben komisszáriusként szolgáló P. Medveczky Medárd (1930–1943) vezényelte le az átadás-átvétel irányítását, mely korabeli levelezése szerint az egyetlen lehetséges megoldásnak bizonyult. Mivel a bevételek növeléséhez az amerikai hívek támogatására lett volna szükség, de az angol nyelvű papságot a *Holy Name* provincia nem biztosította, így Medárd tehát feladta a New York-i jelenlétet és figyelmét az akkoriban rohamos fejlődésnek

<https://lexikon.katolikus.hu/K/Kapisztr%C3%A1n%20Szent%20J%C3%A1nosr%C3%B3l%20nevezett%20Ferenc%20Rendtartom%C3%A1ny.html> letöltve: 2024.03.31.

³⁵ P. Füzér Julián: *A magyar ferencesek amerikai történetéről* (kézirat) (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.)

³⁶ Magyar Ferences Levéltár, fond: II. Kapisztrán Provincia iratai: 1928.július – Káptalani jegyzőkönyv, Iktatószám: 612/1928.

³⁷ Tabula Almae Provinciae Sancti Joannis a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum A. P. Francisci in Hungaria, 1928., Kapisztrán Nyomda, Vác, 1928, 20-21.

induló Roebling (New Jersey) és az ott működő egyházközség felé irányította, mely később a kusztódia központjává vált.

2.3. Egyesített magyar ferences kusztódia létrehozására tett kísérletek (1930, 1961, 1979)

Az egyesülés gondolata az amerikai ferences missziók kezdete óta foglalkoztatta a szerzeteseket. Először a mariánusok küldték amerikai misszióba testvérüket³⁸, majd 1922-ben P. Péri Bonaventura a kapisztránusoktól, valamint 1923-ban P. Bíró Lőrinc az erdélyi rendtartományból vállalkozott a misszióra. A kapisztránus misszió 1928-ban lett komisszariátus New York-i központtal. Az erdélyi ferencesek 1948-ban váltak önállóvá, megalapítva a Szent István erdélyi rendtartomány amerikai komisszariátusát.³⁹ A mariánus misszió nem tudott komisszariátusi rangra emelkedni, majd 1950-ben a szerzetesrendek feloszlata után megszűnt.

2.3.1. 1930. július 29. Welland, Kanada, Ontario⁴⁰ Magyarok Nagyasszonya Egyházközség

Az első egyesítési kísérleten a három magyar ferences provincia alábbi tagjai vettek részt 1930. július 29-én Wellandban, Kanadában:

Uzdoczy Zadravec István, aki látogatóban járt a kusztódiában, P. Péri Bonaventura a Kapisztrán kusztódiából, P. Bíró Lőrinc és P. Bíró Benedek Szent István provincia missziójából, P. Hédly Jeromos Mariánus misszióból.

A gazdasági válság hatására mindhárom misszió működése nehézségekkel nézett szembe. Erről Csorba Domonkos hosszan ír kéziratában, főleg a Szent István egyházközség (New

³⁸ DUDÁS RÓBERT GYULA: *A magyar katolikus papok Észak – Amerikában:*

270. Mogyorósi (Hermann) Árkád 1878-1935 között Orleans-ba, majd a Wooster Universityre Ohio-ba.

329. Rogovszky Horonát OFM 1917-1921-ig szolgált South Riverben, NJ

382. Tomsa Balázs Ambrus OFM 1926-1938-ig misszionárius. Létrehozta a magyar és szláv komisszariátust, vizitátorként szolgált és a sziú indiánok között is élt.

438. Bakos János Ágoston OFM 1931-1936-ig volt misszionárius az Egyesült Államokban és Kanadában, 1934-ben Trentonban ideiglenes adminisztrátor.

448. Burka János Kelemen OFM 1928 – 1931 Welland, ON

471. Hédly Ferenc Jeromos OFM 1927-1934 USA, Kanada, sírja Trenton, NJ-ben található.

137. Hajnal Zénó OFM 1934-1935 Roebling, NJ

160. Horváth Olivér OFM 1930-1940. USA, Kanada, New Brunswick segédlelkész 1940-től

184. Karsay Ferenc Vilmos OFM 1929-1930-ig misszionárius az USA-ban

³⁹ P. PAP LEONÁRD – P. MÉSZÁROS GYÖRGY: 27.

⁴⁰ MIKLÓSHÁZY ATTILA SJ: 150 – 152. Az 1928-ban átvett plébánia építését P. Hédly Jeromos fejezte be és hat ferencesnek konventet építtetett hozzá. A templomot fel is szentelték ebben az évben. A ferenceseket 1935-ben visszahívték Európába. 1928-1932-ig P. Bakos Ágoston, 1932-1935-ig P. Horváth Olivér (vö. Dudás R.160.old Szerinte nem utazott haza, 1936-tól Pittsburgben szolgált.) P. Burka Kelemen segítségével vezették az egyházközséget, majd 1935-ben visszahívták az atyákat Európába (vö. Dudás 448. Burka 1931-ben tért haza).

York) és a Szent László egyházközség (New Brunswick) vonatkozásában, mely végül a Szent István templom 1934-es átadásához vezetett⁴¹.

Az erdélyi misszió a barbertoni Szent Háromság egyházközségben indított építkezést állította le a válság hatására. A hívek számának növekedése miatt P. Bíró Lőrinc által elindított gyűjtést P. Kovács Atanáz folytatta, aki 1924-ben érkezett a misszióba. Az építkezés 1933-ban kezdődött el, de a válság miatt csak a templom alagsorát és a tornatermet tudták befejezni. Csak halála után, 1952-ben P. Dengl Miklós fejezte be a bővítést, akit 1948-ban irányítottak az amerikai misszióba, mivel Erdélybe már nem térhetett vissza római tanulmányaiból.⁴²

Az atyák reálisnak tartották, hogy paponként 500 USD - t, testvérek után pedig 200 USD-t fizetnek évente a Provinciák támogatására. Ezzel eleget tennének a vállalt kötelezettségnek, hogy támogatják az anyaprovinciát, de meg tudnák alapozni a létrehozandó közös kusstódia, esetleg provincia anyagi alapjait.⁴³ Medveczky Medárd ellenezte az egyesülést, minden fillért szigorúan a Provincia részére szeretett volna hazaküldetni. Az 1954. június 28-án Király Kelemennek küldött levelében a Provinciára hivatkozik, amely 1937-ig elsődlegesnek tartotta a támogatások hazaküldését.⁴⁴

2.3.2. 1961. augusztus 29. DeWitt, Michigan, Portiuncula in the Pines Retreat House

P. Pius Barth a Szent Szív Provinciából vizitációja során, melyet mindkét komisszariátusban végzett, szintén a közös irányításban találta a hatékony megoldást az amerikai misszió szempontjából.

A találkozón résztvevő atyák: P. Theophanes Kalinovski OFM delegatus generalis, P. Pius Barth OFM visitor generalis

Kapisztrán kusstódia tagjai:

Thun Albin delegatus provincialis, komisszárius

Ferenczy Hippolit, Borsy Engelbert, Füzér Julián, Mandl Maximus definitórium tanácsosok
Szent István kusstódiából:

⁴¹ Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. Medveczky Medárd 1951.július 3-án kelt levele Füzér Julián komisszáriusnak a Szent István templom átadásáról.

⁴² P Pap Leonárd – P. Mészáros György: 1995. 8-9.

⁴³ Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Oslay Oswald provinciális levele Medveczky Medárdnak 1930. december 12.

⁴⁴ P. Csorba Domonkos: *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kusstódia Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.), 1986, 31/B.

Deesy Hippolit delegatus provincialis⁴⁵,

Takács Gabriel, Szöcs Dénes, Dengl Miklós definitórium tanácsosok

Az együttműködés részleteinek kidolgozását sürgette P. Pius, illetve egy közös noviciátus kialakítását. Deesy a Provincia véleményének kikérését tartotta elsődlegesnek, de az adott politikai körülmények között nem ajánlotta az egyesülést, illetve szerinte a Provinciának nagy szüksége volt az anyagi támogatásra, így nem támogatta a törekvéseket. Megjegyzem, hogy a Szent István erdélyi provinciával 1949. augusztus 1-én a 810/1949-es határozat értelmében a romániai római katolikus szerzetesrendek feloszlata után, majd 1950-ben a pápai nuncius kiutasításával a hivatalos kommunikáció megszűnt a Kustódia és a Provincia között.

A kapisztránusok nyitottak voltak az egyesülésre. Csorba Donkos leírása szerint az egész az erdélyiekén múlt, akiknél a politikai nehézségek mellett a szándék sem volt meg.⁴⁶

1961-ben a kustódia helyzete és tagjainak elvárásai is megváltoztak. Thun Albin összegezte azokat a megállapításokat, amelyeket a Provinciális látogatása alkalmával tárgyaltak. A kustódia eredeti célja, a Provincia támogatása volt a klerikusok nevelésére. A Provincia által küldött magyar papok magyar plébániákat vezettek, ahol missziókat és lelkigyakorlatokat tartottak és az ebből szerzett alamizsnát hazaküldték. A háborút előtt és közvetlenül utána, a kommunista üldöztetés előtt ideiglenes itt tartózkodásra rendezkedtek be, és nagyrészüket, mint pl. Kiss Szaléz is, vissza akart és tért az anyaprovinciába, amelyet 1942-ben meg is tett. Amennyiben a szerzetesek munkaképtelenek lettek, akkor is Provinciába kellett visszatérniük. A háború, majd 1950-ben a szerzetesrendek feloszlata, illetve létszám korlátozása miatt megnövekedett a kivándorlók száma, visszatérésre pedig egyáltalán nem volt esély. A ferences rend esetében a létszámon felüli testvérek egy részén a világi papság mellett vállalt szolgálatot, egy részük emigrált. A veszélyessé vált kínai misszió felszámolása után is többen az Egyesült Államokban kerestek menedéket, melynek következménye a DeWitt-i lelkigyakorlatos ház és rendház megépítése és bővítése lett. A Provincia nem tudta már befogadni az idős testvéreket, nem tudott papokat küldeni a misszióba, de anyagi támogatásra szükségük volt, így ezeket a problémákat a kustódiának egyedül kellett megoldania. A további támogatások és az önfenntartás feladata miatt egy egységes, erős amerikai magyar

⁴⁵ A „The Catholic Transcript” 1961. július 27-i száma ad hírt Hippolyt Deesy-nek az erdélyi Szent István kustódia vezetőjévé való kievezéséről.

https://www.jstor.org/stable/pdf/community.32148751.pdf?refreqid=fastly-default%3Ae706d77ee6a74ea223df86e696c3c2f6&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1
letöltve 2024.03.31.

⁴⁶ P. Csorba Domonkos: *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kustódia Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariat in USA.) 31/C-D.

ferences kuszódia vagy önálló provincia létrehozása mindenképpen hasznos és eredményes lett volna. Gyökeret szerettek volna verni úgy, mint az olaszok, a németek és a lengyelek, hogy ne idegenként tekintsenek rájuk. A Provinciától való elszakadást nem tervezték, de egy erős kuszódiát szerettek volna létrehozni, mint pl. a lengyelek, akik az egyesüléssel nem vesztették el nemzeti öntudatukat és továbbra is támogatták az anyaprovinciát. Az amerikai provinciákkal versenyképes kuszódia létrehozásához viszont szükségük lett az otthonról jövő fiatal, nyelvet beszélő papokra, akik az angol-magyar nyelvű lekipásztorkodásba hajlandók részt venni, mivel a már harmadik generációs magyarok közül sokan szinte egyáltalán nem beszéltek magyarul. További céljuk lett volna, hogy szerzetesházakat, konventeket alapítsanak, ne pedig csak az egyházmegyéhez tartozó plébániákat irányítsák „ad beneplacitum Episcopi”⁴⁷. A jövő szempontjából fontos tehát a modern intézményrendszer létrehozása és fenntartása, mivel a fiatalok számára ez már elvárás és elmennek azokba a provinciákba, ahol ezt biztosítják számukra. A beruházásokra felvett hitelek törlesztéséhez szükség lenne a provincia segítségére is, hogy a mihamarabbi törlesztéssel megerősítsék a komisszariátust.

A delegatus provinciális hatáskörének meghatározását is kérte P. Albin. Barth Pius visitor generális szerint jövőjük a Szent István Provincia tagjaival való egyesüléstől függ majd, de továbbra sem áll fenn az a veszély, hogy függetlenítenék magukat az anyaprovinciáktól. A fiatal szerzetesek képzésének nagy szerepet tulajdonít, mivel számos példa adódott idegen provinciák mestereitől történő elutasításukra. A fiatal magyar jelöltek nem tudták átvenni az eltérő nevelési módot, illetve az idegen nemzetiségek elleni ellenszenv érezhető volt a nevelőkön is. P. Albin véleménye szerint magyar közegben, a magyar kuszódián belüli nevelésük sokkal sikeresebb lett volna és nem hagyták volna el a rendet idő előtt. Az amerikai Provinciák részéről érhetne kritika a komisszariátust abból a szempontból, hogy életmódjuk nem elég szigorú, nincs olyan fegyelem, mint bármelyik amerikai provinciában. A frissen kikerülő szerzetesek is keservesen csalódtak, mikor kiderült, hogy nem élhetnek teljes szabadságban, a pénzhasználat sem megengedett, így nem jótékonykodhatnak szabadon. Ezen kívül egy Nekrológot kér még P. Albin, hogy elhunyt testvéreiről megemlékezhesen.⁴⁸

⁴⁷ „A püspök tetszése szerint”

⁴⁸ Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Thun Albin összefoglalója az 1961. augusztus 29-i egyesítési kísérletet követően.

2.3.3. 1979. szeptember 18 – 19. DeWitt, Michigan, Portiuncula in the Pines

Retreat House

1979.szeptember 18-19. DeWitt-ten került sor a harmadik egyesülési kísérletre, amely kiindulópontja lett az elkövetkezendő évek közeledési kísérleteinek. Csorba Domonkos jegyzetében inkább csak tájékoztató jellegűnek tekintette a kísérletet, amely megbeszélés egy lelki gyakorlat keretében zajlott. 1961-ben és 1979-ben a Szűz Máriáról elnevezett Ferences Rendtartomány már megszűnt, tagjai közül többen beolvadtak valamelyik magyar ferences kusstódiába.⁴⁹

A találkozó résztvevői: Csorba Domonkos (Kapisztrán kusstos),

Szűcs Dénes (Szt. István kusstos),

Mandl Maximus (Kapisztrán definitórium tanácsos),

Füzér Julián (Kapisztrán definitórium tanácsos),

Vitéz Baán (Szt. István definitórium tanácsos),

Mészáros György (Szt. István definitórium tanácsos)

Egyesülési kísérlet okaiként felvetették, hogy a kusstódiák tagjai magyarok, vagy magyar származásúak, ezért a pasztorális munka, a kulturális gyökerek, illetve a célok alapvetően ugyanazok, mely megkönnyítené a közös munkát. Az egyesített kusstódiában a szerzetesek kielégíthetnék a magyar katolikusok spirituális és kulturális igényeit, az ő gondozásukban sokkal hatásosabban lenne, mint az amerikai vagy kanadai provinciák keretein belül. Mivel a két kusstódia létszáma lecsökkent az utóbbi években, ezért feladataikat kielégítően csak egyesítve tudnák elvégezni és folytatni eredeti missziójukat a magyar katolikusok között. Az egyesített szervezet neve Kapisztrán Szent János Kusstódia lenne, mely az anyaprovincia fennhatósága alá kerülne. Az anyaprovincia támogatása ajánlanának fel a munka elkezdésére abban az esetben, ha ez az elkövetkezendő 30-50 évben megvalósulhatna. Ebben az esetben a kapisztránusok három atyát küldenének az újjászervezéshez. Az általános Kúria Rómában fogja meghatározni az egyesülési folyamat lépéseit. Ezután Csorba Domonkos atya Szabó Szerén kusstostól, aki Rómában tartózkodott ekkor, kér információt arra vonatkozóan, hogy milyen lehetőségek lennének az egyesítésre, illetve említi Mandl Maximus észrevételét,

⁴⁹ A szerzetesrendek 1950-es feloszlása érintette a Mariánus Rendtartományt is, mivel ők nem vállalták a profán tantárgyak tanítását, elvesztették templomaik, rendházaik, iskoláik egy részét stb. A rendtartomány 1989-ben újra megkezdte működését, majd egyesülve a Kapisztrán Szent János Rendtartománnyal, 2006-ban megalakult a Magyarok Nagybazsnya Ferences Rendtartomány.

amely szerint a konstitúciók alapján önálló, a provinciától független kusstódiát nem alapíthatnak.⁵⁰

Később az 1982. október 10-én kelt jegyzőkönyv szerint, amelyet Mészáros György küldött át Csorba Domonkos részére a Kapisztrán Szent János és az erdélyi Szent István kusstódia együttműködéséhez születtek további javaslatok, melyek szerint mindkét kusstódia megőrizné saját szervezeti formáját pl. kusstos, tanácsok, helyi előjárók, de évente egyszer közös káptalant tartanának, a külön-külön tartott gyűlések jegyzőkönyveit pedig kicserélnék. Közös vizitátort kérnének, a meglévő testvérek közösen végeznék a különböző feladatokat pl. plébános, társplébános, lelkigyakorlatos munka, szerkesztések stb.

Közös lelkigyakorlatokat, papi- és szervezeti továbbképzéseket szerveznének, az új tagokat és tanulókat pedig közös irányelvek szerint képeznék. Egymás kusstódiájában bizonyos időt tölthetnének, ismerkedve a hagyományokkal, szokásokkal. Lapszerkesztői társaságban helyet biztosítanának a másik kusstódiának. A Szent István kusstódia Youngstown-i házát a nyugdíjba vonult atyáknak orvosi felügyelettel, gondoskodással együtt biztosítanák. Az erdélyi tartomány olyan mértékben lecsökkent, hogy a jegyzőkönyv felvetette, hogy az erdélyi atyák kihalása esetén kapisztránusokkal töltenék fel, hacsak az erdélyi rendtartomány nem éledne újra.⁵¹

Összegezve az egyesülési folyamatokat láthatjuk, hogy az önálló fejlődés mindkét kusstódiánál megindult és gyümölcsözővé vált az 1960-as 70-es évekig, amikor is a fennmaradási esélyek növelésére ismét előtérbe került az egyesítés gondolata. Az eltérő hagyományok miatt nem tudtak megállapodni sem a szervezeti formában, sem a tevékenységek megosztásában, így pl. az erdélyiek a beolvadás lehetőségét keresték a Szent Szív Provinciába, de ezek a folyamatok az egyezményekben megígérték be nem teljesülése miatt megrekedtek és 1985-ben a Szent István kusstódia tanácsa elejtette az egyesülési tervet. A 80-as évek végén még felmerült az egyesítés gondolata, de ezt már a rendi előjáróság nem adott engedélyt. P. Hartman Károly a Szent István provincia vizitátor generálisa 1988-as vizitációja után elmondta, hogy megszűnt az erdélyi kusstódia, mivel a miniszter generális vonta saját hatásköre alá. Hivatalosan pedig 1991-ben hoztak határozatot a kusstódia 1992. december 31-i megszüntetésére. Rendelkeztek az adminisztrációs, jogi és gazdasági

⁵⁰Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Csorba Domonkos levele a két kusstódia egyesítéséről 1979.09.18-19.

⁵¹Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. Mészáros György (Szent István kusstódia) által 1982. november 17-i levelében P. Csorba Domonkos részére javaslatként

teendőkről, amely szerint az ingó és ingatlan vagyon átszáll a Szeplőtelen Fogantatás rendtartományra, akik gazdasági segítséget nyújtanak az erdélyi rendtartománynak.

A tagok közül többen egészségi állapotukra hivatkozva maradtak az USA-ban, a fiatalabbak közül visszatértek Erdélybe, de pl. P. Kiss Barnabás és P. Ligeti Angelus atyák 1994-től megkapták a detroiti Szent Kereszt egyházközség vezetését.⁵²

A Kapisztrán kuszódia megszűnése is hasonló módon zajlott. Csorba Domonkos 1986-ban ideiglenesen lezárta kéziratát, de a kuszódia levelezéséből látható, hogy az erdélyieknél felmerült problémák ugyanúgy érvényesültek a kapisztánusoknál is, mely végül a kuszódia 1993. július 31-i végleges átadásával végződött.

De folytassuk tovább a Kuszódia korai időszakának sikeres gyarapodásával és vizsgáljuk meg röviden, hogy mely területeken tudott terjeszkedni a misszió.

3. A Kapisztrán Szent János kuszódia terjeszkedése⁵³

A Szent István (1922) és a Szent László (1923) egyházközségek alapítása, illetve átvétele után a Kapisztrán Szent János Kuszódia hamarosan növekedésnek indult. Első sorban P. Domonkos kézírata alapján szeretném röviden jellemezni az egyes egyházközségeket.

3.1. Alpha (NJ) Szűz Mária római katolikus templom

1931-től Alphán, NJ, a Szűz Mária római katolikus templomban (*St. Mary Church*) P. Jászai Benvenut lett a plébános, aki 1942. január 23-ig, haláláig szolgálta az egyházközséget.⁵⁴

3.2. Carteret (NJ) Szent Erzsébet Egyházközség, Metuchen Egyházmegye⁵⁵

1937. júniusától az 1908-ban Carteretben (NJ) magyar katolikusok által alapított Szent Erzsébet Magyar Egyházközség vezetésére kapott megbízást a komisszariátus Moses Kiley trentoni püspöktől. A feladatra P. Hajós Márkot nevezték ki, aki 1932-ben érkezett az Egyesült Államokba, 1943–1946-ig komisszáriusként működött és ezzel párhuzamosan szolgálta szintén 1946-ig az egyházközséget. Az 1928-ban Fr Csányi László (1928-1934) plébános által alapított Katolikus Férfiak Köre, Szent Jakab Ifjúsági Klub és később az Anyák Köre, Szent Erzsébet Leányklub mellé P. Márk olyan csoportokat alapított, mint a Szent

⁵² www.holycrosshungarian.com honlapon láthatjuk, hogy atyáink a mai napig végzik áldásos tevékenységüket az egyházközségben

⁵³ Ez a fejezet részben megegyezik a szerző „Magyar ferences misszió az Egyesült Államokban, A Kapisztrán Szent János kuszódia története 1922 – 1993” címen megvédett diplomamunkájának III. fejezetével.

⁵⁴ Schematismus/Capistran Provincia 1933 és 1940

⁵⁵ Divine Mercy Parish, Carteret, NJ honlapja <https://divinemercycarteret.org/st-elizabeth-history> letöltve: 2024.01.12

Cecília kórus, a hitterjesztő közösséget, vagy a cserkész fiúcsoporthoz, a Szent Név Társulatot, a Mária Kongregációt, az Ifjú Házaspárt, a *Confraternity of Christian Doctrine*-t, és a *Propaganda Fidei* szervezetet. Hajós Márk az adósságok visszafizetésén kívül segítőjével Fr. Kis Ábellel meghívta az Isteni Szeretet Leányait az iskola vezetésére. Csorba Domonkos kéziratában 1947-től a kínai misszióból visszatért P. Vella Dezső plébánost, aki 1946. szeptemberében érkezett az Egyesült Államokba. Itt eltérést találtam Miklósházy Attila leírásával, mivel szerinte 1946 – 1964-ig Fr. Huber Antal lett az egyházközség plébánosa.⁵⁶ Dudás Róbert szerint 1947-ben valóban Carteretben járt, de 1949-1955-ig már Roeblingben szolgált.⁵⁷ Hajós Márk Hamiltonba, Kanadába került a Szent István magyar templomhoz, majd 1948-ban szekularizált. Világi papként halt meg Kanadában 1964. április 1-én.

3.3. Roebling (NJ) Nagyboldogasszony Egyházközség, Trenton egyházmegye

A roeblingi *Holy Assumption* Egyházközséget először 1925-ben vették át a ferencesek. Az 1800-as évek közepén ide települt drótkötélgár az 1900-as évektől számos európai bevándorlónak, többek között Svédországból és Ausztria-Magyarországból, legnagyobb számban magyar nemzetiségűeknek adott munkát. Az egyházközség történetét és életét bemutató kiadványban többek között az alábbi ferences atyák tevékenykedtek lelkipásztorként: P. Blihar Barnabás, P. Raffinszky Romuáld, P. Hedly Jeromos (mariánus 1934), P. Hajnal Zénó, P. Gerencsér Tarziciusz, P. Petrie Kapisztrán (Holy Name Provincia tagja, 1946–1950-ig a Kapisztrán Szent János Komisszariátus vezetője és roeblingi plébános), P. Füzér Julián (1958 - 1960-ig roeblingi plébános). A leírás szerint a spirituális és anyagi felvirágzása az egyházközségnek P. Tarziciusz alatt (1941–1946-ig plébános, az első amerikai születésű magyar ferences a komisszariátusban) kezdődött, majd P. Petrie Kapisztrán alatt folytatódott, többek között a templom kibővítésével. P. Julián vezetése alatt a *Holy Assumption School* modernizálására és bővítésére került sor. Az Isteni Szeretet Leányai kongregáció (1917-be alapították központjukat az Egyesült Államokban Arrocharban, NY) által vezetett iskolában, amely 1923-ban 170 tanulóval indult, 1938-ra már csak 52 gyermeket tanítottak. Ez a szám 1943-ra 153 fő, majd 1952-re 320 fő lett, tehát indokoltá vált a beruházás. Füzér Julián alatt épült még a 450 fős Cafeteria, ahol a közösség társadalmi eseményei zajlottak, illetve érdemes még megemlítenünk a P.T.A. elnevezésű, 1929-ben a

⁵⁶ Miklósházy: 25

⁵⁷ Dudás: 88

plébánia olyan lelkes és agilis asszonyaiból alakult közösséget, amely a nővérek mellett másik alappillére lett a *Holly Assumption* egyházközségnek és iskolának.⁵⁸

3.4. Newark (NJ), Nagyboldogasszony Magyar egyházközség

1944-ben P. Hajós Márk komisszáriussága alatt két egyházközség csatlakozott a kusstódiához. Az egyik a Nagyboldogasszony Magyar Egyházközség, Newark, NJ, amelynek ideiglenes plébánosa P. Molnár Richárd OFM lett, de később belső ellentétek miatt 1951-ben visszakerült a püspökséghez, a másik pedig a Szent Imre egyházközség Milwaukee, WI, ahol P. Blihar Barnabás lett 1945-től a plébános, akinek sikerült három év alatt a templom adósságait rendeznie, majd egészségügyi okokra hivatkozva átadta a vezetést Füzér Juliánnak, aki tovább növelte az egyházközség bevételeit.⁵⁹

3.5. Milwaukee (WI), Szent Imre egyházközség

1944-től P. Blihar Barnabás és Thee Juniper irányították az egyházközséget Moses Kiley érsek hívására. 1947-ben Füzér Julián veszi át, aki tovább gyarapította az egyházközség vagyonát és törlesztette az adósságokat, majd komisszáriusi kinevezése után Hajós Márk veszi át a vezetést, aki később Kanadában teljesít szolgálatot.

3.6. Flint (MI), Szent József magyar egyházközség

1947-től, P. Petrie Capistrán alatt, aki a *Holy Name* Provincia tagjaként Albers püspök utasítására lett komisszárius (1946 – 1950), a Szent József Magyar Egyházközség Flintben a magyar ferencesek kezébe került, melynek plébánosa először P. Gál Gedeon, majd az év szeptemberétől P. Mandl Maximus lett egészen 1953. nyaráig.

Füzér Julián kusstos 1951. július 23-án Albers püspöknek írt levelében a rend magyarországi bizonytalan helyzetére hivatkozva kéri, hogy a Szent József templom mellett saját költségükre házat építhessenek, biztosítva ezzel letelepedésüket, valamint anyagi hasznot hozva az egyházmegyének. Füzér elmondja, hogy nem marad élő egyházi közösség Magyarországon, ha nem szabadulnak fel az orosz elnyomás alól. A kivándorló szerzetesrendek közül a jezsuiták Kanadában, a ciszterciek Wisconsinba, Okauchee-ben, a piaristák Buffalo, NY-ban,

⁵⁸ Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. The Catholic Church in the American Life, Holy Assumption Parish, Roebling, New Jersey, 1955

⁵⁹ P. Csorba Domonkos (1986): *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kusstódia Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.), 29.

míg a magyar ferencesek Roeblyingben alapítottak központot és szeretnék megóvni létezésüket.⁶⁰A ferencesek Albers lansingi püspökkel való bensőséges és szívélyes kapcsolatáról pedig P. Gál Gedeon is ír Petrie Kapisztránnak 1947. június 6-i levelében. Később láthatjuk, hogy ez a kapcsolat minden szempontból gyümölcsöző lett a Kustódia számára.⁶¹

1967-ben P. Ferenczy Ipoly halála után P. Thun Albin vette át az egyházközség vezetését. A Buick autógyár terjeszkedése miatt az egyházközséget a Flint külvárosában lévő Burton-höz kapcsolták a Blessed Sacrament egyházközséghez. Új plébániát építettek és 1973. március 31-én átvitték az Oltári szentséget.

3.7. Burton (MI), Blessed Sacrament Parish

Az egyesítés után tehát 1973-ban Thun Albin átvette az egyházközség vezetését. Az 1958-ban alapított egyházközség szintén anyagi gondokkal küszködött, melynek fejlesztését P. Albin folytatta a templom mellé épített plébánia, iskola és közösségi ház építésével. Őt 1975-ben P. Kiss Máté követte, aki megrendezte 1976-ban az első magyar fesztivált, hitoktatási programot szervezett, amellyel sikerült a fiatalságot bevonnia a plébániai életbe.

3.8. Trenton (NJ), Szent István Magyar egyházközség

A Szent István Egyházközség, mely 1903-ban alakult, majd megkezdődött a 350 fős téglatemplom építése Fr. Eller Ferenc vezetésével, akit a hívek „kihozattak” Magyarországról. A plébánia és az iskola épületét Fr Radóczy Károly vásárolta meg 1910-ben. Az iskolát az Isteni Szeretet Leányai irányították. 1937-ben Fr. Kiss Gyula vezetésével olyan egyesületek alakultak, mint Anyák Klubja, Fiatalasszonyok Klubja, Szent István Katolikus Klub, iskolabizottság, Szent Név Társulat, Rózsafüzér Társulat és a Mária Kongregáció. 1947: Cserkészcsapat, Katolikus Veterános Szervezete, Fiatalok Szent Név Társulata. Az 56-os menekültek segítése is feladataik közé tartozott, majd 1957-ben megvették a Magyar Otthont, amely az egyházközség életének központja lett. A ferencesek 1984- től vállalták az egyházközség irányítását P. Lenner Jenő nevével találkozhatunk, akit P. Csorba Domonkos segített, majd Lenner halála után amerikai papok vették át a vezetést.⁶²

⁶⁰ Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Füzér Julián levele Albers lansingi püspöknek 1951.06.03-án.

⁶¹ Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Gedeon levele Füzér Julián komisszáriusnak 1947.06.06-án.

⁶² Miklósházy: 82.

3.9. Winnipeg, Canada, Manitoba Páduai Szent Antal egyházközség

1950-től az 1937-ben alapított Páduai Szent Antal Magyar Egyházközség ferences papot hívott P. Király Kelemen személyében, akinek sikerült megvásárolnia a baptista templomot a Burnell Streeten, valamint még két épületet, amelyekből paplak és plébánia lett. Az egyházközséget 1937-ben alapították, és a hívek, a kusztódia, valamint az egyházmegye segítségével megalapítani a magyar egyházközséget. Később a plébánia megvásárlásával vált teljessé, P. Kelemen után pedig a Kínából érkező P. Pier Pius lett a plébános kisebb szünettel 1958-ig, akinek nagy segítségére volt többek között a Szent Erzsébet Nőegylet. Teadélutánokat, pikniket és őszi bazárt szerveztek. 1958-tól P. Szabó Szerén tovább fejlesztette a plébániát a Szent Antal Hall megvásárlásával, illetve 1964-ben elkezdtek az új templom építését, melyet november 20-án szenteltek fel Flahiff érsek, Mand Maximus kusztos, Ferenczi Ipoly és sok más kanadai pap jelenlétében. 1973-ban kinevezték kusztosnak, de még fogadta Mindszenty bíborost szeptember 24-én. Őt P. Végvári Vazul, majd 1976-ban P. Páldeák Iván Szabolcs atya követte, aki bevezette a megújult liturgiát, foglalkozott a fiatalsággal és a Kapisztrán Népi Együttessel. II. János Pál 1984-es látogatása alatt ismér Szerén atya volt a plébános, majd 1985-ben már ismét Páldeák atya vezetésével rendezték meg a Nyugat-Kanadai Magyar Táncfesztivált. Megalakították a cserkészcsapatot, majd fogadták Paskai László bíborost is. 1988-ban meglátogatta őket Csorba Domonkos kusztos és P. Hegedűs Kolos magyarországi provinciális is. 1990-től a templom már kikerült a kusztódia fennhatósága alól.

3.10. Detroit (MI), Szent Kereszt Magyar egyházközség

1974-től a detroiti Szent Kereszt Magyar Egyházközség került a kusztódia kezelése alá. Érdemes megemlítenünk, hogy P. Csorba Domonkos atya 1974. május 15-én lett plébános Detroitban, amikor már Mindszenty bíboros látogatására készültek. Május 23-án meg is érkezett a bíboros, majd még aznap este Toledóba, a Szent István egyházközségbe utazott.⁶³ A kusztódia vezetője ekkor, azaz 1973-1979-ig P. Szabó Szerén OFM lett, akinek sikerült összetartania a ferences közösséget annak ellenére, hogy a zsinati változások szinte mindenhol megtizedelték a papságot. Konzervatív nézőpontját sikerült összeegyeztetnie az újdonságokkal és a szerzetesi fegyelem, a szent szegénység megtartásával szilárd alapokat

⁶³ P. Csorba Domonkos (1974-1982): *Historia Domus of it.* (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.)

teremtett a közösségnek.⁶⁴ Az 1976-os Eucharisztikus Kongresszusra Lékai László bíboros is meglátogatta augusztus 18-án a templomot és nyitotta meg szentmisével a Szent István fesztivált.

3.11. Szent László templom, New Brunswick, New Jersey (1923-tól)⁶⁵

A Szent László Római Katolikus Magyar Hitközség megalapítására 1903-ban rev. Kovács Kálmán által került sor, de egyelőre saját templom nélkül. Az új templom és plébánia felszentelésére rev. Szeneczey János által került sor 1906. július 4-én. Az egyre intenzívebbé váló hitélet magával hozta a különböző csoportok, egyletek megalakulását, mint pl. a Szent László Egylet, Szent László Lovagok Egylete a fiatalok számára, Rózsafüzér Társulat. 1914-ben elkezdődik az iskola építése, majd az Isteni Szeretetről Nevezett Nővérek letelepítése, akik magát az iskolát vezették. Radóczky Károly (1920–1923) alatt lett 6 osztályosból 8 osztályos az iskola, de 1923. márciusában Radóczky lemond plébánosi tisztségéről, így 1923. júniusában P. Kalmár Özséb veszi át az egyházközség irányítását. Zadravecz István ferences püspök 1924-ben missziót tartott az egyházközségben és bérált. Kalmár Özséb többek között *Day Care Center*-t hozott létre, kibővítette az iskolát 12 tanteremmel, a gazdasági válság miatt azonban míg 1926-ban 526 magyar tanult az iskolában, addig 1931-ben már csak 150 és a *Day Care Center* bezárására is sor került. A templomban szolgált ferences plébánosok: P. Lombos László (1928-1931) 1931-ben P. Bede Szaniszló, aki 1932.február 19-én életét vesztette a plébánia leégésekor, 1932. májusában P. Raffinszky Romuáld, aki újjáépítette a plébániát. 1932. októberétől pedig P. Hajós Márk, majd 1937-től Kiss Szaléz, aki a hét ferences vértanú egyike, P. Bódy bevezeti az angol és magyar nyelvű ájtatosságokat a modern pasztorációs igényeknek megfelelően, illetve végleg rendezi az egyházközség adósságait.

1939-ben az iskola 25 éves jubileumi, valamint a templom 35. éves jubileuma alkalmából Fr. Kiss Szaléz által kiadott évkönyvben részletesen leírja az iskola történetét. Szintén megemlíti a gazdasági válság okozta létszámcsökkenés problémáját. 1924-ben 433 gyermek járt a nyolcosztályos iskolába, majd 449 főre emelkedett. A csecsemő és napköziotthon is egyre szűkebb lett a jelentkezők száma miatt. 1925-ben 497 fő, 1926-ban 536, 1927-ben 529

⁶⁴ P. Csorba Domonkos (1986): *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kustódia Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariat in USA.), 53-54.

⁶⁵ https://www.holyfamilyforall.org/wp-content/uploads/2014/04/a_new_brunswicki_egyhzkzsg_megalakulsa1.pdf
letöltés: 2023.10.10

gyermek tanult az új iskolában. Kalmár Özséb szolgálata alatt került középpontba a gyermekek és az ifjúság nevelése. Sajnos a gazdasági válság alatt Kiss Szaléz leírása szerint 1931-ben a növendékek száma 292 volt, a napköziotthon és a csecsemőotthon pedig megszűntek, mivel az édesanyák már nem jártak dolgozni.⁶⁶

Kiss Szaléz nagy lendülettel vetette bele magát a lelkigyakorlatos életbe. 1937. februárjától 1938. júniusáig körülbelül 46 alkalmat⁶⁷, helyszínt számoltam össze, ahol gyakran többnapos lelkigyakorlatot végzett, közöttük Roeblingen, Alphán, New Brunswickban, Bridgeportban, South Norwalkban, Arrocharban az Isteni Szeretet Leányainál, a New York-i nővéreknél, Passaic, Northampton. Szalézt, akit eredetileg hitszónoknak és népmisszionáriusnak hívtak, 1938-tól lett plébános azzal a tudattal, hogy hamarosan hazatérhet a Provinciába. Erre 1942-ben kerül sor, New Brunswicki tevékenységéről pedig részletesen Király Kelemen életrajzi kéziratában olvashatunk.⁶⁸ Az 1950-es évekre ismét nagy szerepe lett a kivándorolt katolikus magyarok szempontjából az egyházközségnek, mivel Camp Kilmert, többek között a magyar menekültek érkezési helyét a trentoni püspök rájuk bízta. A plébániát többek között 1973-ban Mindszenty József bíboros is meglátogatta 2. észak-amerikai útján. 1973-as látogatás során Füzér Julián találkozott a bíborossal, aki nagy hatást tett rá.

Az 1970-es években olyan mozgalmak indultak, mint a Szent Korona Mozgalma, a Katolikus Magyar Papok Egyesülete, majd 1976-ban a Philadelphiai Eucharisztikus Kongresszus mozgatta meg a katolikus világot. 1979-ben az iskola felújításának tervezésére került sor, melyet Ahr trentoni püspök elfogadott. Új berendezések, számítógépes program az oktatáshoz, új ablakok, modern konyha stb. A 75 éves jubileumon John Reiss trentoni püspök celebrálta a szentmisét, majd 1980. október 4-én az ünnepi évet Paskai László bíboros zárta.⁶⁹

⁶⁶ Rev. Father Kiss Szaléz OFM (1939): *A New Brunswicki Szt. László róm.kath hitközség 35 éves a Szt. László iskola 25 éves jubileumi emlékkönyve*, New Brunswick : Souvenir Book

⁶⁷ Gyöngyös Alsóvárosi Ferences Plébánia honlapja <https://gyongyos.ofm.hu/p-szalez-lelkiyakorlatos-beosztasa-az-amerikai-magyarok-kozott/> letöltve: 2024.01.12

⁶⁸ Király Kelemen OFM: *P. Kiss Szaléz élete és vértanúsága* (kézirat), Budapest: Magyar Ferences Könyvtár https://mandadb.hu/tetel/715724/P_Kiss_Szalez_elete_es_vertanusaga Hozzáférés dátuma: 2024.01.12., 81 – 98.

⁶⁹ P. Julian Fuzer (1980): *A Catholic Hungarian Community in America*, Saint Ladislaus Parish, New Brunswick, N. J. (jubileumi kiadvány). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.)

4. DeWitt, Michigan – Lelkigyakorlatos ház, rendház (1954 – 1988) Saint Mary of the Angels Friary, Portiuncula in the Pines Retreat House⁷⁰

A fejezetben a kapisztránus ferencesek által épített DeWitt-i lelkigyakorlatos ház történetét és működését szeretném leírni, amelynek létrehozása az alábbi három komisszárius atya tevékenységéhez fűződik.:

P. Füzér Julián (1950 – 1958-ig komisszárius)

P. Thun Ottó Albin (1958 – 1964-ig komisszárius)

P. Mandl Maximus (1964 – 1973-ig komisszárius)

4.1. A Lelkigyakorlatos ház alapítása

P. Füzér Julián (1915 – 2005)⁷¹, aki 1946. júliusában, 1943-1946-ig tartó római tanulmányai után, ahol teológiai licenciátust és bölcséleti doktorátust szerzett, érkezett az Egyesült Államokba. 1947-től 1948-ig Roebingben, 1949-1950-ig Milwaukee-ban szolgált, majd komisszáriusi kinevezést kapott 1950. június 13-án Luptovics Kolos Provinciálistól. Roebingbe, a komisszáriátus székhelyére való költözése után szembesült a II. világháború után emigrált rendtársak, majd a kínai misszió⁷² felszámolása során kiutasított ferences testvérek, illetve később az 1956 után menekültek befogadásának problémájával. Levelezéseiben igyekezett meggyőzni a különböző országokba kivándorolt rendtársakat, hogy az Egyesült Államokba jöjjenek, melynek következtében komisszáriussága alatt több, mint 30 magyar ferences testvér érkezett a kuszatódiába.⁷³ Ekkor azonban nem volt megfelelő ingatlan

⁷⁰ Ez a fejezet részben megegyezik a szerző „Magyar ferences misszió az Egyesült Államokban, A Kapisztrán Szent János kuszatódiája története 1922 – 1993” címen megvédett diplomamunkájának IV. fejezetével.

⁷¹ DUDÁS: 117.

Füzér István Julián OFM Dr. (1915. május 30. Héhalom – 2005. június 14. Budapest) 1933-ban lépett a ferences rendbe, 1940-ben tett örökfogadalmat, 1941-ben szentelték pappá. 1943-46 között Rómában tanult, a Collegium Antonianumban, ahol megszerezte a teológiai licenciátust, majd 1946-ban a Gregoriana Egyetemen bölcséleti doktorátust. 1946-1990-ig élt az Egyesült Államokban, ahol a Mindszenty József boldoggá avatásáért működő szervezet vezetőjeként közreműködött, 1955-ben az Amerikai Magyar Liga egyik alapítója lett. 1990-2005-ig Budapesten a Margit körúti rendházban élt, ahol sírja is található. Paskai László bíboros OFM temette el.

⁷² Kálmán: 56. A paokingi kínai misszió történetét többek között P. Lombos László OFM is leírja, aki 1928-1931-ig szolgált segédlelkészként New Brunswickban, majd 1931-től a kínai misszióba távozott, ahonnan 1948-ban tért vissza Magyarországra. Ő lett az első apostoli prefektus 1938. június 3-ai dekrétum szerint. A Paokingi Apostoli Prefektúrát a három magyar rendtartományra bízták: a Szűz Máriáról elnevezett és a Kapisztrán Szent Jánosról elnevezett Provincia, valamint az erdélyi Szent István Provinciára. P. Thun Ottó Albin szintén a kínai misszióban szolgált és Csorba Domonkos elmondása szerint 1953. június 13-án érkezett az Egyesült Államokba, majd 1958-1964-ig volt komisszárius.

⁷³ P. Csorba Domonkos (1986): *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kuszatódiája Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.), 33. P. Daám Incze, P. Borsay Engelbert, P. Ferenczy Ipoly, P. Erős Appollinár, P. Juhász Ágoston, P. Illés Edmond, P. Killián Csaba, P. Kecskés J. Attila, P. Kertész Tamás, P. Lennér A. Jenő, P. Máriaföldi Lukács, P. Polgár Kapisztrán, P. Pier G. Pius, P. Szabó Szerén, P. Tarcsfalvy Anklét, P. Thun Albin, P. Végvári Vazul, P. John Vianney Washy, valamint 15 testvér és jelölt.

a testvérek elhelyezésére, melyről 1952. december 1-én P. Augustinus Sápinski miniszter generálisnak írt levelében részletesen beszámol. A levélben ír egy Lansinghez közeli ingatlanról, amelynek fele park, a másik fele pedig mezőgazdasági hasznosításra alkalmas terület. Jelzi, hogy a lansingi püspök támogatja egy lelkiigakorlatos ház építését, mivel az egyházmegyének nincs. (Ezt az elképzelést korábban már Ahr trentoni püspök elvetette.)

Az építkezés megkezdésére az alábbi okokat sorolja fel:

1. A kusztódia roebliki konventjén kívül nem volt másik, amely ekkorra már megtelt. Két jelentkezőt vissza kellett utasítaniuk helyhiány miatt. New Brunswickban 4 atya és 1 testvér él, de nincs több szobájuk a házban, a többi templomban pedig mivel elég kicsik, két atyánál és egy testvérnél több nem fér el, tehát új házakra van szükség a további bővítéshez.
2. A kínai misszióból 3 atyát, 3 testvért és 6 nővért kellett befogadniuk, mivel kiutasították őket az országból. Április vége óta Hongkongban vannak, de nem tudnak visszatérni Magyarországra. Más menekültek is érkeznek, nekik is kell helyet biztosítani.
3. Az idős atyáknak, akik már nem tudnak dolgozni, biztosítani kell a helyet, ahol nyugdíjasként nyugodtan élhetnek, mivel a Provinciába való visszatérésre, ahogyan az eddig szokásban volt, nincs lehetőség.
4. Több plébániának, amelyben adminisztrátorként közreműködnek, nem lesz jövője az emigránsok kihalásával. A püspökök amerikaivá akarják alakítani azokat, saját papjaikat téve oda. Ha Magyarország sokáig a vasfüggöny mögött marad, az atyáknak nem fognak munkát találni.
5. A hosszú kommunista uralom alatt a lerombolt és megtizedelt Provinciát innen tudják majd segíteni az újjáépítésben és itt tudják felkészíteni a majdan az anyaországban végzendő missziós munkára a fiatal szerzeteseket.

Beszámol az ingatlan eladási áráról és a kusztódia anyagi helyzetéről.⁷⁴

1953-ban azonban Joseph Albers lansingi⁷⁵ püspök támogatásával sikerült egy lelkiigakorlatos ház terveit elfogadtatni, melyet DeWitt-ben, a kiszemelt Tradewell farm területén szerettek volna felépíteni. Amint eladóvá vált a terület, elindították az építkezést. Miután tehát a terveket 1954. júniusában elfogadták, Thee Juniper testvér jött át Flintből az

⁷⁴ Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. Füzér Julián levele Augustinus Sápinski miniszter generálisnak 1952. december 1-én.

⁷⁵ <https://www.catholic-hierarchy.org/> letöltés: 2023.10.10

építkezések alatt a ház felügyeletére, melyet 1955. október 9-én adták át. Az 1955-re felépült házban 34 szoba, a konyha és az ebédlő készült el.

Évente 2500–3000 lelkigyakorlatozót tudott fogadni, angol nyelven folyt a kommunikáció, de általában Szent Anna ünnepén sor került a magyar nyelvű lelkigyakorlatokra is. A férfi és női csoportok közül az egyházmegyéből elsőként a Fourth Degree lovagjainak, valamint a Flint-i Katolikus Üzletasszonyok csoportjának tartottak lelkigyakorlatot. P. Julian és P. Maximus összeállítottak egy imakönyvet is számukra.

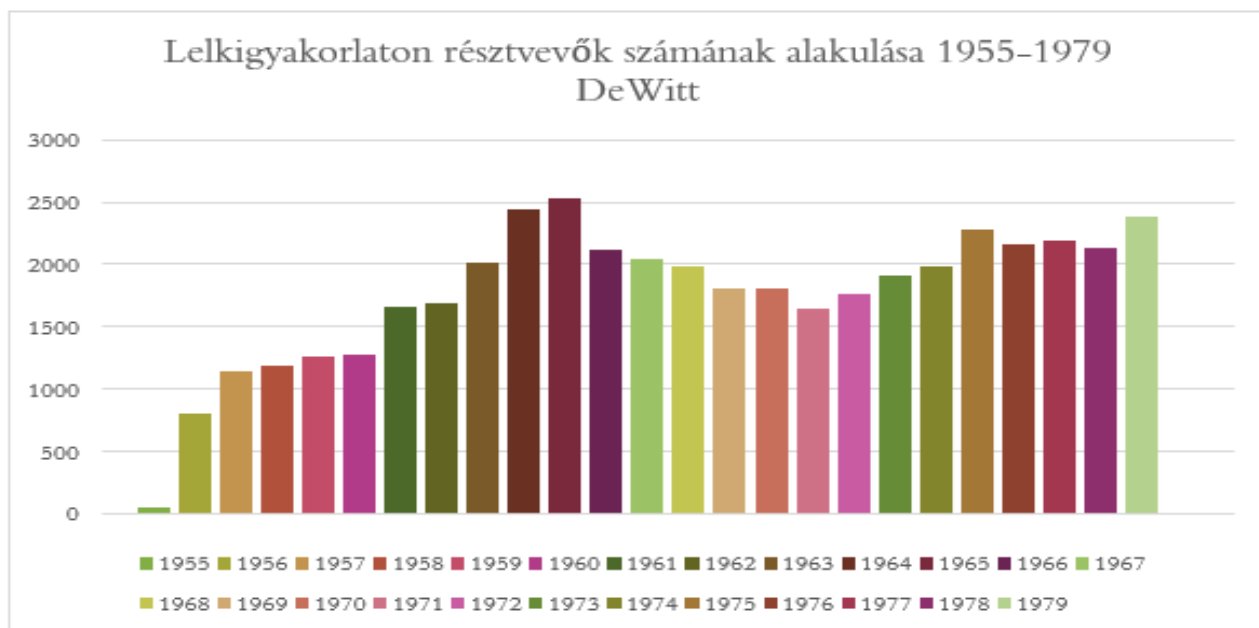
Az 1956 után újonnan érkező testvérek miatt egy rendház építése is szükségessé vált, amelyet 1959-ben kezdtek el és amelynek ünnepélyes átadására 1960. szeptember 15-én került sor Albers püspök által⁷⁶. P. Thun Albin komisszáriussága idején (1958–1964)

4.2. Lelkigyakorlatok alakulása az 1955 – 1979-ig

Az 1960-as években a katolikus élet a virágkorát élte, melyre példa többek között a sorra épülő katolikus intézmények, templomok számának megnövekedése. A lelkigyakorlatok száma is folyamatosan nőtt, melyet megvizsgálhatunk a lelkigyakorlatos ház 1955–1979-ig tartó időszakra vonatkozó statisztikái alapján (az 1955-ös adatok csak két hónapra vonatkoznak) Az 1956-os 809 lelkigyakorlatos fő 1965-ben 2528 fővel érte el a csúcst, majd minimális csökkenés mutatható ki a II. vatikáni zsinatot követően, de alapjában véve 1979-ig közel a 2000 főhöz, vagy azt meghaladva jutott el 1979-re a 2376 főig. A létszám tehát kisebb hullámzásokkal, de majdnem a háromszorosára nőtt.⁷⁷

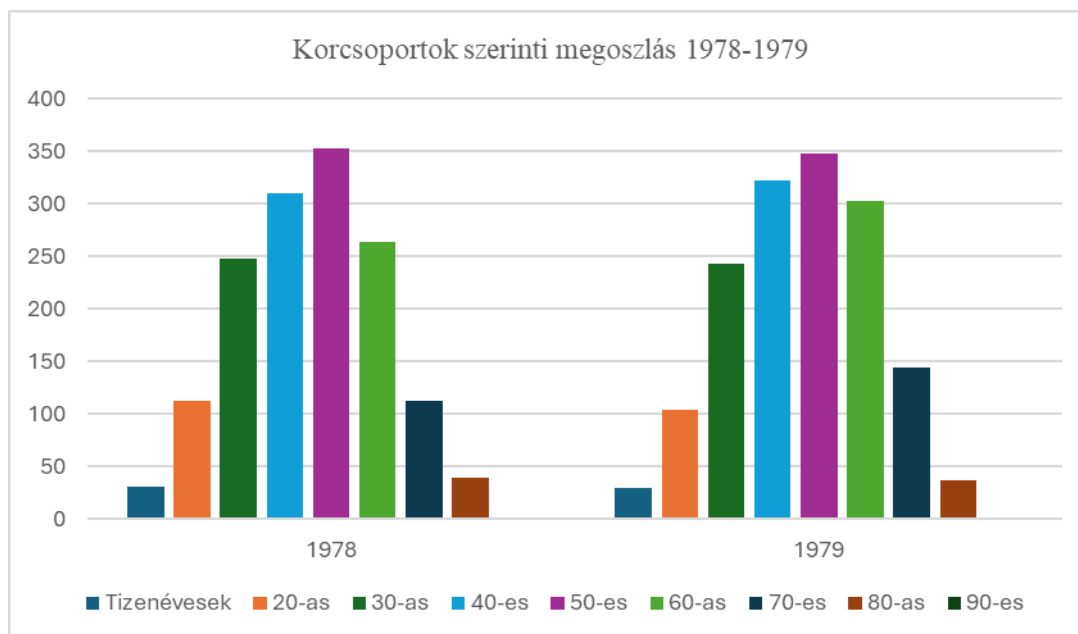
⁷⁶ Bishop to Dedicate Friary Sept. 15. in The Catholic Weekly, Vol.7. 1960. August 26. Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.

⁷⁷ Silver Jubilee: 9.

Érdeemes a jubileumi kötetben megjelent adatokból kiemelni néhányat a lelkigyakorlatok összetételére vonatkozóan. A korcsoportok 1978 és 1979 évi vizsgálatánál láthatjuk, hogy első sorban a 40-50-es korosztály számára vált vonzóvá a lelki elmélyülésnek ez a módja. A 60-as éveikben járók részvétele növekedést mutat 1978-hoz képest, az évi 300 fölötti részvétellel az előző csoporthoz tudtak csatlakozni.

<u>Korcsoportok</u>	<u>1978</u>	<u>1979</u>
Tizenévesek	30	29
20-as	112	104
30-as	248	243
40-es	310	322
50-es	353	347
60-as	264	303
70-es	112	144
80-as	39	37
90-es		1
<u>Összesen</u>	<u>1468</u>	<u>1530</u>

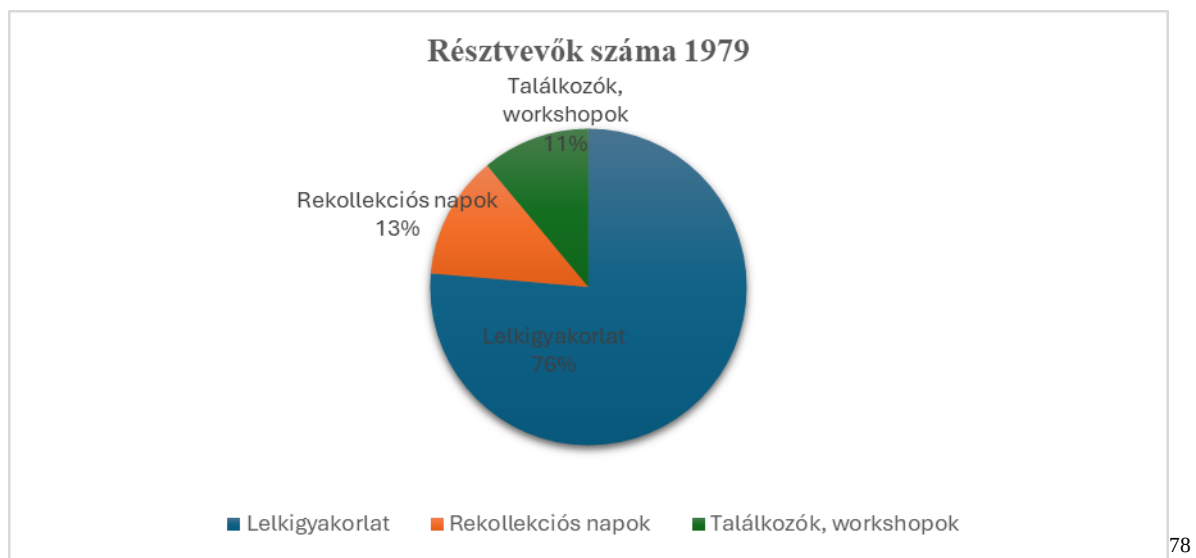

Három féle szolgáltatást nyújtott lelkigyakorlatos ház DeWitt-ben. Az 1979-es adatok szerint a hívek 76%-a, összesen 2376 fő vett részt lelkigyakorlatokon, mely az alkalmak 74%-át tette ki, míg rekollekciós napokon 11%, 391 fő vett részt, találkozókon és workshopokon pedig 13%, azaz 344 fő.

<u>1979</u>	Alkalmak száma
Lelkigyakorlat	56
Rekollektációs napok	9
Találkozók, workshopok	11
<u>Összesen</u>	<u>76</u>

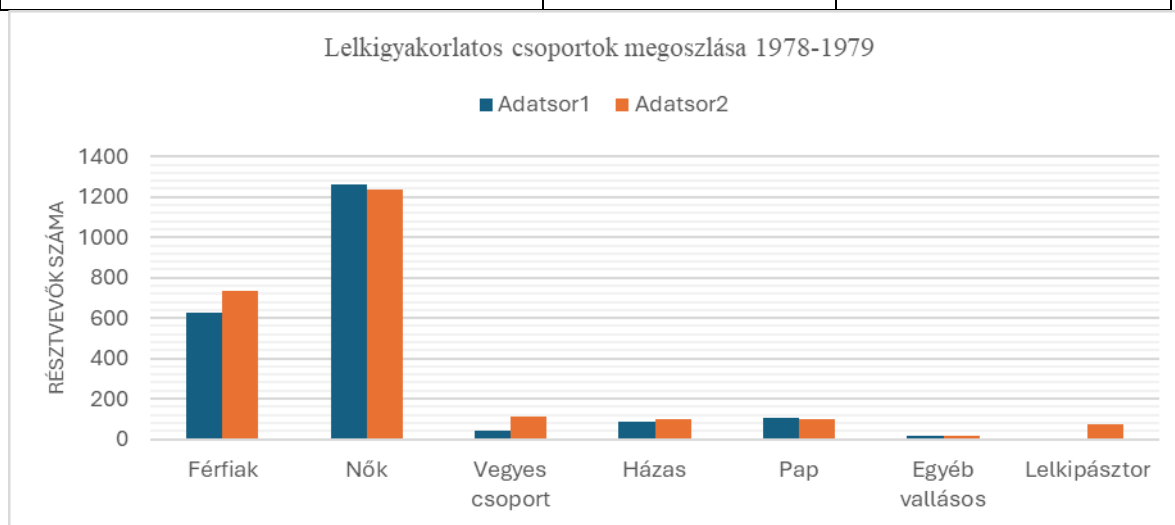
<u>1979</u>	Résztevők száma
Lelkigyakorlat	2376
Rekollektációs napok	391
Találkozók, workshopok	344
<u>Összesen</u>	<u>3111</u>

Érdemes még kiemelni a résztvevők nemek és papi hivatások szerinti megoszlását is megvizsgálni, ugyanis nem csak laikusok, de klerikusok is szívesen látogatták DeWittet.

⁷⁸ ⁷⁸ Silver Jubilee: 9.

Csoportok	1978	1979
Férfiak	627	736
Nők	1262	1237
Vegyes csoport	40	112
Házass	88	100
Pap	102	101
Egyéb vallásos	14	17
Lelkipásztor	0	73

A lelkigyakorlatok programját egész évre megszervezték. A különböző plébániákról, közösségekből főként hétfőre, péntektől vasárnapig jöttek. Később már hétköznapiakon is tartottak lelkigyakorlatokat. A lelkigyakorlatos munka célja a II. vatikáni zsinat szellemének továbbvitele, melyet Füzér Julián olyan mértékben magáévá tett, hogy hamarosan a lansingi egyházmegye papjainak is lelki vezetője lett. A zsinat hatásáról Mandl Maximus is nyilatkozik a *Lansing State Journal* napilapnak 1984-ben, melyben elmondja, hogy a zsinat a hívők egy új generációját hozta el, akik másfajta lelkigyakorlatos módszereket kerestek. Erre azért volt szükség, mert sok fiatal nem rendelkezett olyan biztos vallásos alapokkal, mint amellyel korábban szüleik. De Maximus és Lanner Jenő is egyetértettek abban, hogy a hagyományos lelkigyakorlatos módszerekre ugyanúgy szükség van DeWitt-ben továbbra is úgy, mint a csendes jelenlét a hétfőken, kivéve az étkezéseket, imák a kápolnában, egyéni Szentírás olvasás, megosztások, keresztút a szabadban, ha az idő megengedi. Nincs televízió, telefon, rádió a vendégszobákban, a programok után pedig este 10-kor villanyoltás. A lelkigyakorlatokról igazolást kapnak a résztvevők. Pénzügyi szempontból is gyümölcsöző lett tevékenységük, példaként hozva azt, hogy az 1984-es éves bevétel 40%-a az általános

lelkigyakorlatokból folyt be, a speciális lelkigyakorlatokból pedig 20%, a többi bevétel pedig workshopokból és adományokból származott. A hétvégi lelkigyakorlat átlagosan fejenként 50 USD-ba került. Mandl Maximus elmondta, hogy presbiteriánusokat is fogadnak a lelkigyakorlatos házban, mely tehát felekezeti hovatartozás nélkül bárkinek nyitva áll.

4.3. A lelkigyakorlatos ház bővítése

P. Thun Ottó Albin (1958 – 1964), aki a kínai misszióból érkezett az Egyesült Államokba, komisszáriussága alatt, illetve Füzér Julián lelkigyakorlatos mesterként való közreműködése során történt a lelkigyakorlatos ház és a rendház bővítése. A 60-as években a lelkigyakorlatok és a rendtársak számának növekedése (addigra majdnem 40 tagja lett a kusstódiának) igényelte a bővítést. Az új kolostor 1959-ben kezdődő építése kb. 10 hónapot vett igénybe. Az 1960. szeptemberében átadott kétszárnyú építményben kápolna (melyet 1968-ban alakítottak át a II. vatikáni zsinat rendelkezéseinek megfelelően), könyvtár, társalgó, ebédlő, konyha, valamint két szinten 14 szoba létesült.⁷⁹ A lelkigyakorlatos ház kibővítése pedig 1963-ra fejeződött be, amelyet fogadó irodával, két szobával a rendtársaknak, kegytárgy bolttal, előadó teremmel, 16 szobával, illetve a papi kápolnával egészítettek ki, így teljes lett a quadrum alakú épület.

4.4. Az adósságok törlesztése, a lelkigyakorlatos élet fellendítése

P. Mandl Maximus (1917.szeptember 6. Lippó – 1996. december 11. Roebling, NJ) komisszáriátussága alatt (1964 – 1973) sikerült az adósságokat törleszteni és a lelkigyakorlatos életet még jobban fellendíteni. A kusstódia vezetői maguk is visszatértek mesterként, mint pl. P. Füzér Julián 1962–1970-ig vagy Mandl Maximus 1979–1988-ig. Megemlíteném az amerikai születésű, de a Kapisztrán Szent János magyar ferences kusstódia tagjaként szolgáló P. Polgár Kapisztránt (1940–2019), aki 1971–1979-ig vezette a DeWitt-i lelkigyakorlatos házat, majd 1998–2013-ig a Szent László templom utolsó önálló plébánosa lett New Brunswickban.

Az adósságok törlesztése és a kert területének megnövelése mellett az újabb rendtagok befogadása is fontos szerepet játszott a közösség életében. A politikai helyzet Magyarország és az Egyesült Államok között már lehetővé tette néhány rendtárs kivándorlását a Provinciából. Ekkor érkezett P. Krupa Sándor, aki Király Kelemtől vette át a mise intenciók kezelését és gondozta a kertet. Két testvér turista útlevéllel érkezett Ausztriából ill. Svájcból,

⁷⁹ P. Csorba Domonkos (1986): *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kusstódia Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.), 41 – 43.

majd P. Csorba Domonkos is 1969. januárjában, aki később kusztosként összegyűjtött levelezésből megírta rendtörténeti kéziratát. Összesen hat fővel gyarapodott a közösség.

A hetvenes években P. Polgár Kapisztrán vezetése alatt (1971-1979-ig vezette a lelkigyakorlatos házat) megtörtént a ház modernizálása, légkondicionálóval való felszerelése, de Csorba Domonkos elmondása szerint akár maga is megjavította az elromlott gépeket vagy biztosította az étkezést esetleges szakácshiány esetén is.⁸⁰

Az 1980-ban tartott 25. jubileumi köszöntő levélben, melyet Kenneth J. Povish lansingi püspök P. Mandl Maximus-hoz írt, oázisként említi a 25 éve mind a klerikálisoknak, mind a laikusoknak fennálló lelkigyakorlatos házat és méltatja a ferences szerzetesek tevékenységét. Az 1979–1988-ig terjedő időszakban P. Csorba Domonkos komisszárius pedig P. Lenner Jenő (1924–1990) guardiant köszönti és kifejti, hogy a ház célja a hitben és a mindennapok nyomásban elgyengült hívek mind spirituális, mind fizikai erősítése, egy hely mely Istenre való teljes koncentrációhoz segíti a résztvevőket.⁸¹ A kiadvány kitér a Ház alapítására, a ferences atyák tevékenységére. Rávilágít arra, hogy a magyar provincia által alapított kusztódia, amely tulajdonosa az ingatlannak, jogilag jelenleg a miniszter generálisnak van alárendelve Rómában. A kusztódia és a lelkigyakorlatos ház történetének feldolgozása után az 1980-as személyzetet sorolja fel: P. Lenner Jenő előljáró, P. Mandl Maximus lelkigyakorlatos mester, P. Krupa Sándor kertész, Fr. Baráth Benedek, Fr. Szendei Emery és Fr. Munn Ku.

4.5. A lelkigyakorlatos ház és rendház értékesítése

P. Lenner Jenő (mariánus) az 1987. október 12-i keltezésű írásában, felmérésében, melynek címe *Why we should keep the retreat house?* részletezi a lelkigyakorlatos ház anyagi, gazdasági és emberi erőforrás problémáit. Érvel a megtartás mellett pl. a rendház hasznosíthatóságát, a folyamatosan növekvő hétvégi és hétközbéli lelkigyakorlatok és egyéb programok számát, emberi aspektusát tekintve pedig az idős atyák elhelyezésének fontosságát hangsúlyozva. Megoldásként a bérbeadás merült fel, melynek bevételeiből többek között a karbantartások finanszírozása valósulhatott volna meg, vagy a lelkigyakorlatok számának növelése, ahol kb. 50 főre lett volna szükség hétvégeként. Lelkigyakorlatok szempontjából a változatosság megteremtése is a lehetséges megoldások között szerepelt pl. elváltak, karizmatikusok, harmadrendiek, fogyatékkal élők, apa-fia, anya-lánya lelkigyakorlat. A

⁸⁰ P. Csorba Domonkos (1986): *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kusztódia Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariat in USA.), 56 - 57.

⁸¹ Silver Jubilee: 1-2.

személyi problémákat nagyobbak tekinti, mint az anyagi gondokat. A nyugdíjas papok magas száma, a lelkigyakorlatos mesterek hiánya stb. mind megkérdőjelezte a komplexum megtartásának lehetőségét. Abban az esetben azonban, ha mégis az eladás mellett döntöttek volna, alacsonyabb összegért az egyházmegyének adják el az eredeti funkciók megtartásáért cserébe és a befolyt összeget is az idős testvérek életkörülményeinek javítására költötték volna.⁸² A komplexumot végül a kusztódia 1988-ban a lansingi egyházmegyének adta el Povish püspök engedélyével, a vevők *St. Francis Retreat Center* - nek nevezték át az alapító ferencesek tiszteletére. Az intézmény megőrizte hagyományait megtartva az éves plébániai hétvégéket és az imanapokat.

4.6. St. Francis Retreat Center⁸³

Mára a St. Francis Retreat Center kiegészülve a 2001-re elkészült *Bethany House*-zal, ahová első sorban az ifjúságot várják, a női és férfi lelkigyakorlatokon kívül programot nyújt az anonim alkoholistáknak, egyedülállóknak, házasoknak, anya-lánya programoknak anyák napján, valamint házassági problémákkal küzdőknek. A dominikánus renddel kooperálva egyéb spirituális programokat is tartanak. Ezen kívül más keresztény hagyományokat követőknek és más felekezeteknek is helyet biztosítanak, illetve nonprofit szervezeteknek, iskoláknak, kormányzati hivataloknak. A bővítéssel 52 szoba, egy konferencia terem és egy nagy közösségi helyiség felépítése valósult meg. Mengeling püspök és a lansingi térség Kolombusz Lovagjai támogatták az építkezést. 2003-ban a Lilly Alapítvány segítségével alapították meg a *Sustaining Pastoral Excellence Centert*, amely kapcsolódott a Lelkigyakorlatos központhoz. Egy konferencia szoba, társalgó, DVD és video terem, könyvtár, internet szoba és hivatalos irodák találhatók itt.

1989.08.13-i újságcikkben tudósítanak, hogy társigazgatónak választották meg Suzanne Eichhorn O.P. nővért Fr. Larry Delaney igazgató mellé. A domonkos rendi nővér lelki vezetés, klinikai lelkipásztori tanulmányokkal rendelkezett, MA diplomáját pedig Wayne State Egyetemen szerezte és tanárként ill. lelkivezetőként dolgozott az Aquinas Főiskolán, mostanság pedig az Emmaus Házat vezeti Melvindaleben, Michiganben.

A Catholic Times 1992.06.19-i cikkében Fr. Robert Kerr a lelkigyakorlatok fontosságáról ír, mely a *St Francis Retreat Houseban* teljes mértékben ki tudja elégíteni a hívők igényeit. A kertet említi, melyet a szerzetesek gondoztak annak idején, az egyházmegye átvétele előtt, tele

⁸² Father Eugene A. Lenner OFM (1987): *Why We Should Keep the Retreat House*, Magyar Ferences Levéltár fondjegyzéke: VI.27. Commissariat in USA, 1-12.

⁸³ <https://www.stfrancis.ws/history> letöltés: 2023.10.10

van csendes részekkel, virágos sétautakkal, egzotikus szárnyasokkal, nyulakkal. Az étkezés egyszerű, a lelkipásztorok, papok együtt ebédelnek és beszélgetnek szombatonként a lelkigyakorlatosokkal. A szentségi alkalmak, az Eucharisztia ünneplése mindig adott a résztvevőknek.

A DeWitt - Bath Review 2000.április 2-i számában ír a lelkigyakorlatos ház újabb bővítéséről, egy 4,2 millió dolláros projektről, amelyet az ifjúság számára létesítendő lelkigyakorlatos részre fordítanak, melynek Bethany House neve. A régi rendház felújításával és 50 hálósobás bővítésével, mely 100 fiatalot tud befogadni tudták megvalósítani a beruházást. Az összegből 3 millió dollárt a Kolombusz Lovagjai biztosítottak.⁸⁴

Kiemeli, hogy minden vallás képviselőit szívesen fogadják a lelkigyakorlatos házban. A fiatalok lelkigyakorlata különbözik a felnőttekétől, melyről a Maximus atyával és Julián atyával készült interjú is szól.

A Bethany House

A *Bethany House* ismertetőjéből megtudhatjuk, hogy Carl F. Mengeling püspök álma volt az 1999. április 20-i a coloradói *Columbine High School*-ban történt lövöldözést követően, amelyben 12 diák és egy tanár halt meg. Felismerték a krisztusközpontú fiataloknak szóló program fontosságát, így megkezdődött a párbeszéd a püspök és a lovagok között. A központot 2000. július 6-án kezdték⁸⁵ és októberre el is készültek sok fiatal önkéntes segítségével szerte az egyházmegyéből. Először a burtoni *Holy Redeemer* templomból érkező fiatalok használták az épületet 2001. októberében⁸⁶. A hivatalos átadására 2002-ben került sor az 50 szobás, 100 férőhelyes épületnek, amely kiegészült egy 100 fős konferencia teremmel és egy 200 fős színházteremmel. Ezen kívül többféle főzési, étkezési lehetőség közül választhatnak az érkezők. Saját kápolnával rendelkezik a *Bethany House*, amelyben az Oltáriszentség is található üvegfallal elválasztva, mivel nem katolikusok is használják a kápolnát.

Mára egy modern, sokszínű, számtalan változatos programot nyújtó központtá alakult az eredeti ferencesek által alapított lelkigyakorlatos ház és rendház. Olyan lelkigyakorlatos foglalkozások zajlanak itt, mint pl. a bérmlásra felkészítő, a kairos lelkigyakorlat, sportos lelkigyakorlatok, papi és diakónusi lelkigyakorlatok, seminaristák lelkigyakorlata, vezetők lelkigyakorlata és az egyéni lelkigyakorlatok.

⁸⁴<https://lexikon.katolikus.hu/K/Kolumbusz%20Lovagok.html>
letöltve 2024.04.03.

⁸⁵ Diocese breaks ground for youth center, in *The Catholic Times*, Vol.9. 2000 July 21 28

⁸⁶ Bishop bestows blessing on Bethany House, in *The Catholic Times*, Vol.11. No.8. 2001 December 28

5. Összegzés

Összegzésül elmondhatjuk, hogy a Kapisztrán Szent János Kustódia, amelynek 70 éves történetét csak töredékében sikerült feldolgoznom, beteljesítette az 1922-ben kitűzött célt, amelyre a magyar ferences atyák létrehozták. Annak ellenére, hogy egyesítési kísérleteik nem sikerültek, a három magyar ferences misszió hatékonyan vett részt a XX. század eleji észak-amerikai missziós mozgalomban, híven szolgálta az emigrációs katolikus magyarságot és hatékonyan kapcsolatokat tudott kiépíteni nem csak az amerikai püspökségekkel, de más szerzetesrendekkel és más felekezetek híveivel is. Bár a New York-i Szent István templom elveszett a kapisztránusok számára, időről időre felmerült az igény az ottani hangsúlyosabb jelenlétre, melyre több levélben találtam utalást, mint pl. 1948.november 14-én kelt Szlezák Imre OFM new york-i plébánosnak címzett levélben, amelyben az író utal Petrie Kapisztrán megállapításaira, melyben nehezményezi, hogy a Manhattan déli részén megnőtt magyar nyelvű szentmisek iránti igényt nem tudják kiszolgálni, mely problémát ottjártakor Mindszenty bíboros is megemlítt.⁸⁷ Segítséget kér a *Holy Name* Provinciától a 82. utcában magyar nyelvű szentmise tartására az elkövetkezendő néhány évtizedre.

Sajnos dolgozatomban nem sikerült kitérnem a magyar ferencesek más szerzetesrendekkel való kapcsolatára. Ez a téma további kutatást igényel, elmondható azonban, hogy az 1950-es évek szerzetesi üldöztetései és az ezzel kapcsolatos emigrációs folyamatok további vizsgálata egy nagyon fontos és gazdag emigráció történeti és egyben rendtörténeti munka alapját képezheti.

⁸⁷ Dr. Szántó Konrád OFM: 15-16.

Mindszenty bíboros 1947-ben járt Kanadában és az Egyesült Államokban, ahol többek között részt vett a június 18-tól rendezett Mária -kongresszuson.

BIBLIOGRÁFIA

- P. Csorba Domonkos: *A Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Magyar Ferences Kustódia Története az Egyesült Államokban* (Előkészítő forrásmunka). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.), 1986.
- P. Csorba Domonkos (1974-1982): *Historia Domus of Detroit*. (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.)
- Csik Tamás: *Assisi Szent Ferenc és Melek al-Kámil szultán találkozója 1219-ben*, Egy 800 évvel ezelőtti esemény történelmi háttere és a „vallásközi dialógus” lehetősége az V. keresztes hadjárat éveiben, *Acta Pinteriana*, 5. 2019.
- Dudás Róbert Gyula: *Magyar katolikus papok Észak-Amerikában*, METEM, Budapest, 2020.
- Ferences Források Magyarul 3. (2018): *Assisi Szent Ferenc írásai*. Budapest: Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2018.
- P. Julian Fuzer (1980): *A Catholic Hungarian Community in America*, Saint Ladislaus Parish, New Brunswick, N. J. (jubileumi kiadvány). (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.)
- P. Füzér Julián: *A magyar ferencesek amerikai történetéről* (kézirat) (Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.)
- Fr. Kálmán Peregrin (szerk.): *A Paokingi Apostoli Prefektúra rövid története*, Magyar Ferences Források, Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, h.n., 2005.
- A Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány név- és címtára, *Schematismus almae provinciae Sancti Joannis a Capistrano ordinis fratrum minorum in Hungaria*, Budapest: Kapisztrán Szent János Ferences Rendtartomány, 1994.
- Király Kelemen OFM: *P. Kiss Szaléz élete és vértanúsága* (kézirat), Budapest: Magyar Ferences Könyvtár
https://mandadb.hu/tetel/715724/P_Kiss_Szalez_elete_es_vertanusaga letöltve: 2024.01.12.
- Rev. Father Kiss Szaléz OFM (1939): *A New Brunswicki Szt. László róm.kath hitközség 35 éves a Szt. László iskola 25 éves jubileumi emlékkönyve*, New Brunswick : Souvenir Book
https://mandadb.hu/dokumentum/965634/new_brunswick_szent_laszlo.pdf letöltve: 2024.01.12.
- Father Eugene A. Lenner OFM (1987): *Why We Should Keep the Retreat House*, Magyar Ferences Levéltár fondjegyzéke: VI.27. Commissariatus in USA.
- Miklósházy Attila SJ: *A tengerentúli emigráns magyar katolikus közösségek egyházi közösségek története Észak- és Dél-Amerikában, valamint Ausztráliában*, SZIT, Budapest, 2008,
- Nagymányoki Gilbert Péter: *A ferences missziók vérrel írt története*, Ferences Missziók Kiadása, Budapest, 1944.
- Orosz András Lóránt OFM: *A ferencesek Leó-féle uniójának jogtörténeti elemzése az osztrák-magyar Kapisztrán Szent János Provinciában (1897 – 1899)* in. A ferences lelkiiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára, PPKE BTK – METEM, Piliscsaba – Budapest, 2005.
- P. Pap Leonárd – P. Mészáros György: *Az erdélyi ferences rendtartomány Egyesült Államokbeli Kustódiájának története*, Szent Bonaventúra Új sorozat 4., Kolozsvár, 1995. 10-21.

- Puskás Julianna: *Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban 1880 - 1940*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982.
- P. Schrotty Pál: *A ferences missiókról*, Budapest, 1927.
- Dr. Szántó Konrád OFM: *A kommunizmusnak sem sikerült, Új Misszió Alapítvány*, Miskolc, 1992
- Tóth Krisztina: *Ferences rendi prokurátorok és a magyar ferences rendtartományok az 1920-as évek fordulóján*, in *Levéltári Közlemények*, Kilencvenedik évfolyam, Budapest: Magyar Nemzeti Levéltár, Budapest, 2021.
- Varga Kamill OFM: *Szerzetesek Jászberényben*, Jászberény: Helytörténeti Kör Jászapátiak Baráti Egyesülete, 2019.
- Várdy Béla: *Magyarok az Újvilágban*, Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, 2000.
- Magyar Ferences Levéltár, II.fond Kapisztrán Provincia iratai: 1922.július – Káptalani jegyzőkönyv.
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Tamás Alajos körlevele a testvérekhez az 1922-es provinciai káptalan határozatairól
- Magyar Ferences Levéltár, fond: II. Kapisztrán Provincia iratai: 1928.július – Káptalani jegyzőkönyv, Iktatószám: 612/1928.
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Medveczky Medárd 1951.július 3-án kelt levele Füzér Julián komisszáriusnak
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Oslay Oswald provinciális levele Medveczky Medárdnak 1930. december 12.
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Thun Albin összefoglalója az 1961. augusztus 29-i egyesítési kísérletet követően.
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Csorba Domonkos levele a két kusztódia egyesítéséről 1979.09.18-19.
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. Mészáros György (Szent István kusztódia) által 1982. november 17-i levelében P. Csorba Domonkos részére javaslattétel
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. The Catholic Church in the American Life, Holy Assumption Parish, Roebling, New Jersey, 1955
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Füzér Julián levele Albers lansingi püspöknek 1951.06.03-án.
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Gedeon levele Füzér Julián komisszáriusnak 1947.06.06-án.
- Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA. P. Füzér Julián levele Rev. Augustinus Sépinski OFM Minister Generálisnak 1952. december 1-én, a lelkigyakorlatos ház alapításának szükségességéről
- Silver Jubilee 1955 – 1980, *The Portiuncula in the Pines, Franciscan Friary and Retreat House, DeWitt, Michigan*, Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.
- Diocese breaks ground for youth center, in *The Catholic Times*, Vol.9. 2000. July 21.
- Bishop bestows blessing on Bethany House, in *The Catholic Times*, Vol.11. No.8. 2001. December 28.
- Bishop to Dedicate Friary Sept. 15. in *The Catholic Weekly*, Vol.7. 1960. August 26. Magyar Ferences Levéltár fond: VI.27. Commissariatus in USA.
- Schematismus Almae Provinciae Hungariae, *Sancti Joannis a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum*, 1933.<https://archivum.ferencesek.hu/letoltes/schem/Cap.1933.Schem.pdf> letöltve: 2024.01.12.

Schematismus Almae Provinciae Hungariae, *Sancti Joannis a Capistrano Ordinis Fratrum Minorum*, 1940. <https://archivum.ferencesek.hu/letoltes/schem/Cap.1940.Schem.pdf>
letöltve: 2024.01.12.

Divine Mercy Parish, CArteret, NJ honlapja <https://divinemercycarteret.org/st-elizabeth-history> letöltve: 2024.01.12

Gyöngyös Alsóvárosi Ferences Plébánia honlapja <https://gyongyos.ofm.hu/p-szalez-lelkigyakorlatos-beosztasa-az-amerikai-magyarok-kozott/> letöltve: 2024.01.12

Online források:

<https://www.catholic-hierarchy.org/> letöltés: 2023.10.10

https://www.holyfamilyforall.org/wp-content/uploads/2014/04/a_new_brunswicki_egyhkzsg_megalakulsa1.pdf letöltés: 2023.10.10

<https://www.stfrancis.ws/history> letöltés: 2023.10.10

<https://gyongyos.ofm.hu/p-szalez-lelkigyakorlatos-beosztasa-az-amerikai-magyarok-kozott/> 2023.11.04.

A három magyar ferences misszió helyszínei (szerk.: Balázs Andrea):

https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1eVmun5AWxku-Vslv_R1YKRnGmEW0lOE&hl=hu&ll=44.464659606094244%2C-85.53555244999998&z=5

Szerkesztve és letöltve 2024.04.01.

Ladislaiták és Salvatoriánusok:

<https://lexikon.katolikus.hu/L/ladislait%C3%A1k.html> és

<https://lexikon.katolikus.hu/S/szalvatori%C3%A1nus%20ferences%20rendtartom%C3%A1ny.html>

Letöltve 2024.03.31.

A „The Catholic Transcript” 1961. július 27-i száma ad hírt Hippolyt Deesy-nek az erdélyi Szent István kusstódia vezetőjévé való kievezéséről.

https://www.jstor.org/stable/pdf/community.32148751.pdf?refreqid=fastly-default%3Ae706d77ee6a74ea223df86e696c3c2f6&ab_segments=&origin=&initiator=&acceptTC=1

Letöltve 2024.03.31.

Detroit, Szent Kereszt templom honlapja:

www.holycrosshungarian.com

Letöltve 2024.03.31.